

მიიღება ხელის მოწერა ფასი 1 წლ., — 5 მან. 6 თვ. — 2 მ. 75 კ., 3 თვ. — 1 მ. 50 კ., 1 თვ. — 50 კ. სოფლის მასწავლებელთ, სამკითხველოებს და უმაღლეს სასწავლებლებში მოსწავლეთ დაეთმობათ 4 მან.

ოველ კვირეული საზოგადო-ეკონომიური და სალიბერატურო ჟურნალი

რედაქცია ღიაა 10 — 3 საათ.

მისამართი: თბილისი, Габаевский пер. № 3 რედაქცია „კლდე“. დეპოზისა: თბილისი კლდე.

ჟურ. კლდის კანტორისაგან

რედაქციაში იყიდება ჟურნალ კლდის და-კაზმული კომპლექტები 1912 წლისა. ფასი ქალაქში. — 1 მან. ქალაქ გარედ — 1 მან. და 25 კ.

ყველა ხელის მომწერთ ვთხოვთ დროით შეგვატყობინონ ხოლომე, თუ რიგზედ არ მის-დით ჟურნალი, რომ თავდარიგი დავიჭიროთ.

ს ა რ ჩ ე ვ ი: † ანჩილ ჯორჯაძე. რუსთაველის ძეგლის გარშემო. — დ. კასრადისა. სამელიორანცია კრება თბილისში. — დ. ვაჩნაძისა. წასსული, აწმყო და მამაკალი ხიზნობისა. — ალ. ყიფშიძისა. სტუმრად გერმანულ შეგუნახეუბთან. — კოპერატორისა. ქართული რეცენზიების ნიმუში. — კუოკალასი. შინა მრეწვე. აგონია ჩვენში. — თევდ. ღლონტი-სა. საუბარი შევიცნარაზე. — ლ. დიასამიძისა. წერილი მისკფიდან. — ირ. ამ - ისა. ს. კაკაბა-ძის სახსოვარი. — რ. გ - ესი. ნარევი.

ვაზიარებასაც, რადგან გახსვენებულის მოღვაწეობასთან მჭიდროდ გადაბმული იყო ფორ-მაცია ახალის პუბლიტიკურის მიმართულები-სა ეროვნულ საკითხში. ხოლო რაც შეეხება ქართულ პოლიტიკას, ეჭვი არ არის, ამ სიკვდილით მან დაჰკარგა ერთი თავისი საუკეთესო წარმომადგენელი. მესამოციან წლების განმანათლებელთა შემდეგ ის პირ-ველი იყო, რომელმაც ეროვნული საკითხი პრაქტიკულ ნიადაგზედ დააყენა. მუდმივმა სენმა ხელი არ შეუწყო ყოფილიყო ბო-ლომდის სული და გული ამ პრაქტიკულ მოღვაწეობისა, მაგრამ ნაციონალურად მო-აზროვნე საქართველოსთვის ის იყო მუდამ უმაღლესი ავტორიტეტი ყველა ეროვნულ საკითხებში.

რუსთაველის ძეგლის გარშემო

ამ ორი კვირის წინად „თემმა“ აღძრა საკითხი რუსთაველის ძეგლის შესახებ. ამ ამბავს არა თუ ქარ-თული პრესა, არამედ რუსულ-სომხურიც კი სიმ-პათიური სახით გამოეხმატებოდა. ჩვენცა გვსურს ორიოდ სიტყვა ვსთქვათ ამ საგანზე, უწინარეს ყოვლისა უნდა შევნიშნათ, რომ ძეგლის დადგმის საკითხი არ ახალია, ძველია! ჯერ ჩვენი შესამოცე და მეოთხმოცე წლების მოღვაწენი. ზრუნავდნენ ამაზე მათი სრულებით მივიწყება ეს

† ანჩილ ჯორჯაძე

21 მარტს ქ. ბათომში გარდაიცვალა ანჩილ ჯორჯაძე. საფლავში ჩადის საქარ-თველოს ერთი თვალსაჩინო თანამედროვე პოლიტიკური მოღვაწე და პუბლიცისტთა-განი. სიკვდილი მისი, როგორც პოლიტიკურ მოღვაწისა გამოიწვევს არა მარტო დიდ სი-ნანულს, და მწუხარებას, არამედ აზრთა დიდ

მათსავე უპატივისცემლობასა ნიშნავს. მაგალითად: გრიგოლ ორბელიანი, მელიქიშვილი და მათი წრის ხალხმა თხოვნით მიჰმართა ვარანკოვს, რომ ნება დაერთო მას შოთას ძეგლის აგებისა. ვორონცოვი სიხარულით დასთანხმდა და დახმარებაც აღუთქვა. ამისათვის საგანგებო კომიტეტიც შესდგა, რომელსაც ფულის მოკრება დაევალა. მეტი არ იქნება გაიხსენოთ, რომ ძეგლის დადგმა სურდათ იქ, სადაც ეხლა ვორონცოვის მონუმენტია ამართული. სამწუხაროდ, სწორედ ამავე წელს ვორონცოვი გადაყვანილი იქმნა და დაწყებული საქმეც სულ ერთიანად ჩაიშალა.

აღსანიშნავია მეორე ხანაც, სახელდობრ ილ. ჭავჭავაძის ეპოქა, როდესაც ქართველიშვილის თაოსნობით გამოცემული იქნა ვეფხვის ტყაოსნის სურათებიანი ძვირფასი გამოცემა. ამ გამოცემასთან ერთად ქართველიშვილს სურდა ძეგლი აემართათ თბილისის ერთ-ერთ თვალსაჩინო ადგილზე. შესდგა ახალი კომისია, სადაც მოდიოდნენ ჩვენი მოღვაწენი და ლიტერატორნი, როგორც მაგალითად, თვითონ ქართველიშვილი, დიმიტრი ბაქრაძე, ილია ჭავჭავაძე, ივ. მაჩაბელი და სხვები. თუ ეს განზრახვა მხოლოდ განზრახვად დარჩა, ეს იმიტომ, რომ მთავრობამ ნება მისცა, ყოველ მოღვაწეს მხოლოდ იქ დაედგას ძეგლი, სადაც დაიბადაო. ვგონებ, ეს იყო მთავარი მიზეზი, რომ ჩვენმა შეოთხმოცე წლის მოღვაწეებმა გულში ჩაიკლეს შოთას ძეგლის დადგმის სურვილი.

უკანასკნელ ხანებში კიდევ, სახელდობრ 1902 წ., მოამბის მესამე №-ში ბ-ნი ა. ფრონელი საუბრეო ფერადებით აღწერს თავის მოგზაურობას ძველს მესხეთში—„დიდებულ მესხეთის“ სათაურით, სადაც, სხვათა შორის, აი რას ამბობს: „ნუ თუ დღევანდელი ქართველი ისე დაკნინდა, ისე დაძაბუნდა, რომ მკირედი ფასის ძიძგამ და ქორიკანობამ სული ამოგვართვა? ნუთუ დრო არ არის ერთსულად ვიმოქმედოთ? იცოცხლოთ, რომ დროა, დროა ზურგი შევაქციოთ ჩვენს დამღუპველს საეროვნო სენს, მაგრამ სადაა“... ამის შედეგად იმას ასახელებს, რომ „ჩვენ დღემდინ რუსთაველისთვის ძეგლი არ დაგვიდგიაო“, —(მოამბე, 1902 წ. № 3, 26 გვ.). აქ ავტორის შეცდომა ის იყო, რომ წინადადებას იძლეოდა, ძეგლი დაიდგას რუსთაველი. მან ადგილიც კი ნიშნობლივ აგვიწერა, სადაც ძეგლის დადგმა აუცილებლივ უნდა მომხდარიყო. მაგრამ ვალაპარაკოთ თვით ავტორი: „რუსთავის პატარა ველზე ერთადერთი პატარა გორაკია,

თითქოს განგებ აქ მიწა დაუყრიათ. სიმალით ორი სამი საუენი იქმნება. სწორედ ზედ გამოჭრილი ბეჭია ძეგლისათვის. აქ რომ შოთა რუსთაველის ძეგლი, ან ობელისკი დაიდგას, მშვენიერება იქნება. ბეჭი მტკვარს ზედ თავზე დასცქერის, იქვე შარა გზაა, მოსე; გამვლელ-გამომვლელი თვალს ვერ აარიდებს ძეგლსა, ისიამოვნებს იმ ფიქრით, რომ შვილნი უმადურად არ მოჰქცევიან სახელოვან მამას და იმასაც ხომ გაივლებს გულში, რომ გავერანტებული მესხეთი ოდესმე ბედნიერი ყოფილაო“...დასხვა (ibid).

რა თქმა უნდა, კარგია რუსთაველისა კი არა ყველას ძეგლები გვეკონდეს მათსავე სამშობლო ქვეყანაში, მაგრამ ვიდრე აქნობამდინ მოვლონიერდებოდეთ, საჭიროა, რომ ეს რუსთაველი კი არა, აქ იყოს, ცენტრში. აი, მხოლოდ ამ მხრივ ვერ დავეთანხმებით პატივცემულ ბ-ნ ფრონელს, რომელიც მოხიბლული იყო ძველი დიდების აკენის სანახაობით. მას ავიწყდებოდა, რომ ასე შორს გაქცევა ჩვენთვის არა თუ სახარბიელო, არამედ სრულგებით უსარგებლო იქმნებოდა, როგორც უსარგებლოდ გვენგრევიან ჩვენს მამათა და წინაპართა სისხლით აშენებული ტაძრები, ნაშთი ჩვენი დიდებული კულტურისა, რომლითაც თავი მოჰქონდა „ოდესმე ვარდივით გაფურჩქენილ“ საქართველოს. მით უმეტეს ეს უნდა ითქვას დღეს, როდესაც ჩვენი თავის უარყოფაზე დავმდგარვართ და არა თუ სურვილი არა გვაქვს მათი შესწავლისა, არამედ ექსკურსიების მოწყობაც ვერ მოგვიხერხებია იქ, სადაც აკვანი დაედო სულმნათ მგოსანს შოთას, სადაც საქართველოს მზე თამარ დედოფალი ხშირად ატარებდა დროს, ანუ სადაც ღვთის მეტყველების ძლიერი ლამპარი დაენტოა წმ. ექვთიმე და გიორგი მთაწმინდელების ხელით, ასე რომ ჩვენი კულტურა მაშინ დიხსაც რომ გვერდში ამოუდგებოდა ბიზანტიისას“. არა, როგორც ვსთქვით, ეხლა ძეგლის იქ დადგმა ჩვენთვის უქმი იქნებოდა და ისეთივე შეცდომა, რომელიც ჩავიდინეთ ა. ყაზბეგის ნაშთის მყინვარის ძირში გადასვენების დროს.

მაგრამ ეს ხომ საქმეს არ შეეხება. ჩვენი გულის ტკივილი ის არის, რომ აღძრული საკითხი მთელს ამ ათეულ წლების განმავლობაში, ხმად მღალადებელისა უდაბნოსა შინა“ დარჩა და ისე მივივიწყეთ, რომ ზოგიერთს, როგორც მაგალ. გაზ. „თემს“ ეს განახლებული საკითხი ახალ სიტყვად მოეჩვენა. ჩვენ, არასდროს საზოგადოთ, არა ვყოფილვართ შორს გამჭვრეტი პოლიტიკის ხალხნი.

თავის დღეში სიტყვას საქმეს ვერ მივყავოლებთ. მარტო ერთი აღფრთოვანებით ვიკვებავთ თავს. მარტო ის რაღა ჰღირს, რომ ჯერ კიდევ გუშინ თამარ დედოფლის იუბილეს შესახებ ავტებთ განგაში, ბევრი მელანი დაიღვარა, თუმცა ამის შესახებ ჯერ კიდევ შვიდი წლის წინად იყო წერილი მ. ჯანაშვილისა: „გემართებს მომზადება, 700 წლ. ქალის დღესასწაული ახლოვდება“. მაგრამ აი, როდესაც დადგა ეს დღეც, ჩვენი გაფრთხილება და მომზადება ვოდვეილივით დაბოლოვდა „ზიგზაგის“ ცინიკური გამოსვლით და „გოლოს კავკაზის“ საშინელი მხილებით...

აი, ეს სამწუხარო ფაქტები გვაშინებს, ვაი თუ ჩვენმა უმწიფობამ ეროვნული დღესასწაული ისევ ვოდვეილურად დაგვამთავრებინოს. საზოგადოთ, ჩვენ როგორღაც გაეურბით ისეთს დღესასწაულებს, სადაც მთელმა ერმა უნდა მიიღოს მონაწილეობა. (თამარის იუბილეს დაუმატეთ ჩვენში ბექტდის შემოღების 200 წ. სრული სიჩუმით ჩატარება და სხ.) მაშ ეხლა მაინც ვიყვნეთ ფხიზლად. კმარა ამდენი დაუდევრობა. დროა, პოლიტიკური სიმწიფე გამოვიჩინოთ. ყველანი ერთად გამოვიდეთ და ვისაც რით შეგვიძლიან, დავებმართოთ და ეს დიადი განზრახვა სახელოვნად დავაგვირგვინოთ!

დ. კასრაძე.

სამელიორაციო კრება თბილისში

ამ ზაფხულს თბილისში მოხდება სამელიორაციო კრება კავკასიის და თურქისტანის მოღვაწეთა. ამ კრებას დიდი მნიშვნელობა ექნება კავკასიისთვის და კერძოდ საქართველოსთვის, რადგანაც სამელიორაციო საქმის მოწყობა — განვითარება ჩვენში ერთ-ერთ დიდ ფაქტორთაგანი იქნება ჩვენი ქვეყნის ეკონომიურ ცხოვრების წინსვლაში მართლაც, საქართველო გეოგრაფიულ და ტოპოგრაფიულ პირობების გამო საკმაოდ მდიდარია უვარგის ადგილებით (მეტადრე დასავლეთით) — ქაობებით, ურწყავ მიწებით, ხევებით, კლდე-ღრეებით. მთის წყლები, რომელნიც საშინელი სისწრაფით მიეშურებიან ბარში, ანგრევენ და ჰგლეჯენ ნაპირებს და

შეუბრალებლად ანადგურებენ სარჩო-საბადებელს ხეობის მცხოვრებლებისას.

მასთან ერთად მრავალი ქართული სოფელი მოკლებულია სუფთა სასმელ წყალს, რომლის მაგიერ ხმარობენ აშმორებულ ახდელ რუების წყლებსა. ამას დაუმატეთ ის, რომ ქაობებს ახლავს — საშინლად გავრცელებული ჩვენში ციებ-ცხელება, ანუ მალარია, აშმორებულ სასმელ წყლებს კუქის სხვა და სხვა ავადმყოფობა, მეტადრე სოფლის ბავშვობაში, რომლის გამო უკანასკნელნი უანგარიშოდ იხოცებიან და თქვენ წარმოიდგენთ, თუ რა მნიშვნელობა ექნება ჩვენი ქვეყნისთვის ამ მხრივი დახმარების აღმოჩენას.

ამიტომ სამელიორაციო მოღვაწეთა კრებას თბილისში დიდი ყურადღება უნდა მივაქციოთ.

ჯერ ჯერობით ამ კრების პროგრამა არ არის საბოლოოდ შემუშავებული, მაგრამ ზოგიერთი საერთო კითხვები ამ კრებისთვის წამოაყენა უკანასკნელმა სამელიორაციო კრებამ ქ. კიევიში.

სხვათა შორის თბილისის პროგრამაში შევა: სარწყავ წყლების გაყვანა და მოწესრიგება, ქაობების დაშრობა; სასმელ წყლების გამოყვანის საქმე; მდინარე წყლების ნაპირების გამაგრება; ტყეების გაშენება. ადგილებზედ; გამოკვლევა რაიონებისა. ნიადაგ-ბოტანიკურ, ჰიდროლოგიურ და ჰიდროგეოლოგიურის მხრივ; სამელიორაციო ამხანაგობათა დაარსება; სამელიორაციო კრედიტის მოწყობა და ამისათვის სპეციალურ ბიუროს დაარსება. როგორც ხედავთ, ამ კითხვების გამოკვლევას ჩვენთვის დიდი მნიშვნელობა ეძლევა, და მათ გამოკვლევაში ჩვენ უნდა ენერგიული მონაწილეობა მივიღოთ. მეტადრე იმიტომ, რომ ამ მნიშვნელოვან კრებას შეუძლიან ბევრი ჩვენთვის არასასურველი დადგენილება მიიღოს, რადგანაც ბევრს ზემოხსენებულ კითხვებს ჩვენთვის არა სასურველი ელფერი ეძლევა. ამ კრების პროგრამაში, სხვათა შორის, რამდენიმე მუხლს ხაზი აქვს გასმული, რომ სამელიორაციო საქმის მოწყობა კავკასიაში და თურქისტანში იმიტომად დიდ მნიშვნელოვანი, რომ იგი ემსახურება ამ ქვეყნებში საკოლონიზაციო მიზნებს, ე. იგი უნდა მომზადდეს ნიადაგი გადმოსასახლებელ ხალხისათვის. ამ რიგად შესაძლოა, რომ ის დიდი თანხა, რომლის გამოსაღებად მთავრობა მზად არის, კავკასიის და თურქისტანის სამელიორაციო საქმის მოსაწყობად, ჩვენდა სასარგებლოდ კი არა, პირიქით საუნებელად დაიხარჯოს.

ამიტომ ქართველ საზოგადოებამ უნდა მხურ-

ვალე მონაწილეობა მიიღოს ამ კრების მუშაობაში... ჩვენი ბანკების მოღვაწეებმა, ქართველ ინჟინერებმა, სასოფლო-სამეურნეო საზოგადოებამ, საადგილ-მამულო კომისიამ, ქართულ ქალაქების წარმომადგენლებმა — მეტადრე ქუთაისისა, ბათუმისა, ფოთისა, გორისა, თელავ-სიღნაღისა, უნდა დაამზადონ შესაფერი მოხსენებანი, დაესწრნენ ამ კრებას და მედგრად დაიცვან ჩვენი ქვეყნის ინტერესები.

დ. ვაჩნაძე.

წარსული, აწმყო და მომავალი ხიზნობისა

ჟურნალ „კლდეში“ დაბეჭდილმა მცირე შენიშვნამ — „უცნაური ამბავი,“ მოულოდნელად არა ჩვეულებრივი ყურადღება დაიმსახურა ტფილისის ქართულ პრესისა. ორს ქართულ გაზეთს: „თემს“ და „სახალხო გაზეთს“ ეწყინათ კილო ახალგაზრდა ჟურნალისა, ითაკილეს „რეაქციონერობა“, „რეტროგრადობა“ მისი და რადგან „რეაქციონერობა“ და „რეტროგრადობა“ მუდამ პატივ აყრილი იყო, „უპატივცემულო ჟურნალს“ და მის თანამშრომლებს ქვა და ლოდი ესროლეს. შურდულიდან ნასროლმა ქვამ, შეიძლება მტერს თვალი ამოსთხაროს და შუბლი გაუპოს, შეიძლება სამუდამოდ დაასახიჩროს, მაგრამ ამ სისხლის ღვრის შემდეგაც სადავო საგანი მაინც სადავოდ დარჩება. გამწვავებული პოლემიკა ურთი-ერთის გაკილვა და პირადი ღირსების შელახვა სადავო საგანს ნათელსა და შუქს ვერ მიაყენებს, იგი ვერ იქცევა იმ მადლიან ნესტრად, რომლის დაკვრა ჰკურნავს ხოლმე დამუწუკებულ და დაავადებულ ხორცსა.

ქართული ხიზნობა ძველი ამბავია. ბატონყმობის გადავარდნამდე ხიზნობას ყურადღებას არავინ აქცევდა, იგი უწყინარად მიმდინარეობდა, იდგა მაგრად თვის კალაპოტში და შემორკილი ჩვეულება-ადათით, ნაპირიდან არ გადმოდიოდა. ხიზნობამ ნაპირს გადმოხეთქა მხოლოდ ბატონ-ყმობის გადავარდნის შემდეგ. მოგვხსენებათ რომ, ოდეს მდინარე ნაპირიდან გადავარდება და გარემოს წაოკვას უქადის, მაშინ ყველა, დიდი და პატარა დაფაცურდება ხოლმე. სწორედ ასე დაემართა ჩვენს ძვე-

ლებურს და უწყინარს ხიზნობასაც. დაფაცურდა მთავრობა, დაფაცურდნენ მამულის პატრონი და ყველაზე მეტად თვით ხიზნები. აირია მონასტერი. ყველა თავისი გაიძახოდა, გულდამწვიდებით აღარავინ იყო. წყნარი ხიზანი გალომდა, ადათით აღარ კმაყოფილდებოდა. ადათი რას მიქვიან, ქვეყანა განთავისუფლდა და მეც თავისუფალი ვარო. რაკი ასეთ გუნებაზე დადგა ძველი ხიზანი, ურჩობა დაიწყო და მამულის პატრონს ადათისამებრ აღარ ემსახურებოდა. ადათის დარღვევამ შეაშინა და შეაფიქრიანა მამულის პატრონიც. ვაი თუ მამული ხელიდან წამივიდეს და სულ ხელცარიელი დავრჩეო და შეშინებულმა მიმართა მთავრობას: სასამართლოს და ადმინისტრაციას.

ამნაირად საქმეში ჩაერია მთავრობა, რომელმაც ვერც თავი გაუგო სადავო საგანს და ვერც ბოლო. ეს უნდა იყვეს მიზეზი, ჩვენი ფიქრით, რომ სათავეშივე წყალი აიძვრა. მთავრობამ, უფრო კი ადმინისტრაციამ იმ თავითვე მფარველობისა და მზრუნველობის კალთა გადააფარა ხიზნობას და იმის მაგიერ, რომ პირუთვნელი „არბიტრობა“, ანუ მედიატორობა ეკისრა, აპეკუნის და ადვოკატ-ვექილის ხელობა აირჩია. რადგან ასეთი ხელობა და როლი ადმინისტრაციას მაინცა და მაინც არ შეეფერებოდა და უხერხულობას გრძნობდა, აიღო და კვლევა-ძიების გზას შეუდგა. უნდოდა გაეგო, თუ რას წარმოადგენდა ხიზნობა და რა გზით შეიძლებოდა ამ საკითხის გადაწყვეტა. სწორედ ამ ხანებში ჩაერივნენ ხიზანთა საქმეში ჩვენი ცნობილი მოღვაწე ილია ქავჭავაძე, დავით ყიფიანი და სხვანი. ამ გვარად სამოციან წელთა მოღვაწეთაც შეიტანეს თვისი წვლილი ხიზანთა საქმის განათება გაშუქებაში. ორჯელ გამოვიდა კანონი ხიზანთა შესახებ, მაგრამ დღესაც საქმეს გათავებულად არავინა სთვლის, არც ხიზანი, არც მამულის პატრონი და, ასე გაშინჯეთ, არც მთავრობა. ეტყობა, ჩვენებურ ხიზნობას რალაც უკურნებელი სენი შეხვედრია, რომ მისი სათავე ვერ უპოვნიათ ამ ორმოცდაათის წლის განმავლობაში; ეტყობა, ამ ყბადაღებულს ინსტიტუტს ისეთი ჯანყი და ბურუსი მოახვიეს, რომ დიდი შომა და უნარია საჭირო ამ ჯანყისა და ბურუსის გადასაყრელად და დანესტებულ ჯურღმულის გასაშუქებლად.

შეუფერებელ პოლემიკას, ურთიერთის გაკილვას და უდიერად მოხსენებას უსათუოდ გვერდი უნდა ავუხვიოთ. ზემოდ ვსთქვით და გავიმეორებთ კვლავ, რომ ასეთი გზა სჯობასისა საქმეს ავნებს

და შევლით-კი ვერას უშველის. საქმეს ვერც პროგრესისტობით კონტაობა უშველის. თვით საქმის სიყვარული და სიკეთე გვიკარნახებს წინ წავიმძღვაროთ რომაული თქმულება: sine ira et studio. ვეცდებით საქმის ვითარება სავსებით მოვახსენოთ მკითხველს საგანი დიდია და რთული, ჩვენ ვერ დავიტრახებთ, რომ ზედმიწევნით ვიციოთ ყოველი მისი წვლილი, ავი და კარგი, ვერც იმას ვიტყვი, რომ უებარი წამალი გამოვნახეთ ამ „უკურნებელი სენის“ განსაკურნებლად, მაგრამ ბეჯითად იმის თქმა კი შეგვიძლიან, რომ შურდულით ქვის სროლა და ერთურთის გაკილვას ეს ცდა ემჯობინება. თუ ჩვენი ცდა საგნის გადასაწყვეტად უხეირო იქნება, დეე, მაშინ სხვამ, ჩვენზე უფრო ღონიერმა მცოდნემ და საქმეში ჩახედულმა, უკეთესი წამალი გამოიხსოს. ჩვენი ცდა ასეთს მოღვაწეს გზას გაუყვალავს და მუშაობას გაუადვილებს.

ხიზნობის შესახებ ხელთა გვაქვს დაბეჭდილი მასალა, რომელიც გამოქვეყნებული არ არის. *) მთავარმართებლის საბჭოს წევრის კუჩავის დიდი და ვრცელი მოხსენება ამ მოხსენებაშია მოქცეული ილია ქავჭავაძის, დავით ყიფიანის და სხვა ქართველ მემამულეთა აზრი და პროექტი. გ. ბ. საყვარელიძის ორი მოხსენება, საგლახო საკრებულოს წევრის თავად ივ. დ. აფხაზისა და თვით ჩემ მიერ შედგენილი ორი მოხსენება. ამ მასალის გარდა სხვა ცნობანიც მოგვეპოვება, რომელიც შევიძინეთ საგლახო საქმეთა საკრებულოში სამსახურის დროს.

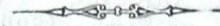
ვეცდებით ამ მასალას თავი მოუყაროთ და ვარკვევით დავხატოთ სურათი ჩვენის ხიზნობისა წარსულსა და აწმყოში. გზა და გზა, რასაკვირველია, იმასაც ვიტყვი, თუ როგორ უნდა მოეწყოს ხიზნების ბედი.

ჩემის ფიქრით, ხიზნობამ დიდი ხანია დრო და უამი მოიქამა. ხელოვნურად მისი ფესვების გამაგრებას აზრი არა აქვს და შეუძლებელიც არის ესა. დღეს ისეთი პოლიტიკურ-ეკონომიური ვითარებაა, რომ იგი თავის თავად უკვე ისპობა და სულ მცირე ხანს გაჰქრება და ასეთი გაქრობა სიკეთის მეტს არას მოუტანს ხიზანს. მარტო ერთი მაგალითი მდივნის ხიზნებისა საციციანოში ნათელ ჰყოფს ამ აზრს. სამწუხაროდ, საქმის ასეთს დასასრულს ხელს უშლის ის შარავანდელი, რომლითაც შცმოსეს ეს

ხავსმოკიდებული ინსტიტუტი და ის ლოლიაობა, რომელსაც ადმინისტრაცია იჩენდა. დიდის ხნის მზრუნველობა-აპეკამ და ლოლიაობამ თავისებურად იმოქმედა ხიზნის ფსიხიკაზე. მისი ბრალია, რომ ხიზანმა თავის უნარიანობაზე ხელი აიღო თავის ბედის მოსაწყობად და მარტო მთავრობას დაუწყო ცქერა თვალსა და წარბში. სხვის მაცქერალი კი საქმეს უფრო წაახდენს და აშენებით ვერას ააშენებს.

ალ. ყიფშიძე.

(შემდეგი იქნება).

სტუმრად გერმანელ მევენახეებთან

ამ სათაურით ვკითხულობთ ვ. მაისკის საინტერესო წერილს ჟურნალ „Русское Богатство“-ში. ბ. მაისკი, სხვა რუსთაკოოპერატორებთან ერთად, ეწვია ერთ-ერთ გერმანელ მევენახეთა ამხანაგობას და აი რას მოგვითხრობს. პატარა გემით მივცურავდით მდინარე რენიზედ. მის მთიან ნაპირებზედ, აქა იქ, ვაკე ადგილებზედ გაშენებული იყო მრავალი პატარ-პატარა ვენახები.

ცოტა ხნის შემდეგ ჩვენი გემი მიუახლოვდა პატარა სოფლის ნავთ სადგურს. სოფელი მიმწყვედული იყო ღრმა ხეობაში. ნავთ-სადგურზედ დაგვიხვდა მევენახეთა კოოპერატივის წინამძღოლი და წავიყვანა სოფელში. მიუახლოვდით მევენახეების ამხანაგობის დიდს ორ სართულიანს ქვიტკირის შენობას გაავიღეს ვეებერთელა რკინის კარები ზე შევედით შიგ კოოპერატივში. ამხანაგობის თავმჯდომარე სანდომიანი სახით, ალერსიანად გვიხსნიდა ყველაფერს. დიდს, ჩალს დარბაზში, სადაც ამხანაგობას წევრებს მოჰქონდათ ყურძენი, იდგა სასწორი რომელზედაც ამხანაგების ყურძენს სწონავდნენ. იქვე მოწყობილი იყო მანქანა ყურძნის ჩენჩოს გასაცლელად. მის გვერდით ვეებერთელა ყურძნის საწურავი, პრესი. პრესიდან გაყვანილია მილები. ყურძნის წვენი ამ მილებით ჩადიოდა ქვევით სართულში, საერთო აუზში, საიდანაც მერე ბოჩკებში ისხმებოდა დასადუღებლად.

მანქანები ელექტრონის ძალით მუშაობდნენ.

*) გამოქვეყნებულია მხოლოდ ორი წერილი, ერთი კუჩავისა და მეორე ქ. ა. ვერმიშვეისა იხ. ტ. I мат. для изуч. экон. быта гос. крестьянъ зак. края.

— ერთად სწურავთ ამხანაგების მიერ მოტანილ ყურძენს? შეეციოთხა ბ. მაისკი.

— დიახ ერთად, უბასუხა კოოპერატორმა— ყოველ ამხანაგის ყურძენს ვწონავთ და ვწერთ. მერე ერთმანეთში გაურევთ, ვწურავთ, და შემოსავალს ეყუყუფთ ამხანაგებს თანახმად მათ მიერ მოტანილ ყურძენისა.

— დიდი ხანი გიყენიათ ღვინოები ბოჩკებში? „არა! რამდენიმე კვირა. ჩვენ გვირჩევენია ახალი ღვინოები ცყიდოთ.

— რა მოგებას გაძლევთ მევენახეობა?

— ღმერთს არ დავემდურებით. აი მე, მაგალითად, სთქვა ამხანაგობის მეთაურმა— 2¹/₄ დესეტინა ვენახი მაქვს. ცუდ წელს 1 დესეტინა მამლევს 1100 მანეთს, კაი წელს — 1800—2020 მან.

— ძვირია თქვენში მიწა?

— საშუალოდ 1 დესეტინა ღირს 4000—5000 მანეთად და ეს ფასი ჩვენში ჩვეულებრივია.

— რამდენი წელიწადი არსებობს თქვენი ამხანაგობა?

— 10 წელიწადი. ეხლა 130 წევრისაგან შესდგება...

ჩვენი ამხანაგობა ძალიან ძმურად სცხოვრობს, ამაყად ამბობდა გერმანელი კოოპერატორი— არც ჩხუბი, არც დავიდარაბა. ერთობის იდეა ისე გამჯდარი გვაქვს, რომ როცა ჩვენ ამ საერთო შენობას ვაშენებდით, საძირკველი ამოთხარეს და ჩაუყარეს თვით ამხანაგობის წევრებმა სრულიად უფასოდ. შენობა დაგვიჯდა 69000 მანეთად

ამნაირი ამხანაგობა ჩვენს რაიონში 150-დე არსებობს და დიდი სარგებლობაც მოაქვთ, მეტადრე წვრილ მევენახეებისთვის.

როდის ეღირსება ჩვენი—მევენახეობა ასეთს მოწყობას თავისი საქმისას?

კოოპერატორი.

ქართული რეცენზიის ნიმუში

(ვუნდვნი ბ-ნ კორდელს მისი რეცენზიის კამო „დალატი“-ს შესახებ).

რომეო და ჯულიეტა.

ჩვენი სცენაც ეღირსა შექსპირის უკვდავ ტრაგედიას — რომეო და ჯულიეტას. დიდი ხანი ელოდე-

ბოდა ქართული საზოგადოება ამ შესანიშნავ ნაწარმოებს ინგლისის დიდებულის მგოსნისას და აი, როგორც იყო, აუსრულდა ეს მოლოდინი. რომეო და ჯულიეტა შესანიშნავი ნაწარმოებია... ბევრი არ მოიძებნება მსოფლიო ლიტერატურაში ამისთანა რამ... და თუ მოიძებნება, ძალიან ცოტა... ერთის სიტყვით, დიდებული ნაწარმოებია. თუ ჩემი არა გჯერათ, ვისაც გინდა ჰკითხეთ. სწორედ რომ უბედური ხალხი ვართ... იმის მაგიერ, რომ ჩვენმა უნიკო პოეტებმა თავიანთი უბადრუკი ნიჭი საკუთარ, მითომდა ორგინალურ დრამებისა და ტრაგედიების შეთხზვაზე აკულდულტონ, ის არ ემჯობინებოდა, — შექსპირის ნაწარმოებნი ეთარგმნათ?!. ესეც-კი არის!.. შექსპირის თარგმნას — შესაფერი ნიჭი უნდა და კარგი ცოდნა ინგლისურის და ქართულის ენისა.

არ შევკვიდიან არ დავუმაღლოთ შექსპირის ახალ მთარგმნელს ბ-ნ ჯანჯაკელიას. ქართულ ლიტერატურის საგანძურში შეიტანა თვალსაჩინო წვლილი. ე.ი. მდაბიურად რომ ესთქვათ, გაამდიდრა იგი. ქართულ ღარბ ბიბლიოთეკას მიემბატა შექსპირის ერთი საუკეთესო ნაწარმოებთაგანი. თარგმანი ძალიან კარგია, ორიგინალზე ზედმიწევნლია.

სამწუხაროდ, ინგლისურ ენის უცოდინარობის გამო პირადად მე ვერ შევადარე თარგმანი დედანს, მაგრამ პეტრე მირიანაშვილმა დამარწმუნა— სიტყვა-სიტყვით არის ნათარგმნიო. პეტრემ კი ფრანგული იცის და, რალა თქმა უნდა, ინგლისურიც ეცოდინება. არ შემოძლიან ზოგიერთი შენიშვნით არ მივმართო ნიჭიერ მთარგმნელს. დიდი შეცდომაა, რომ სომხურ თარგმანიდან უთარგმნია ეს ტრაგედია-აბა, წარმოიდგინეთ— რა უშველებელი გზაა: ინგლისური ორიგინალი — მერე ფრანგული თარგმანი, რუსული თარგმანი, სომხური თარგმანი და სომხურიდან — ქართული. რალა თქმა უნდა, ამ თარგმანთა დაუსრულებელ გრეხილში ორიგინალი საკმარისად შეირყენებოდა და ვინ იცის, უკანასკნელს თარგმანს აქვს კი რამ მზგავსება დედნისა?! — არა მგონია. ისევ ის ემჯობინებოდა რომ რუსულს თარგმანზე გაჩერებულიყო, მაშინ უფრო ახლო იქნებოდა დედანზე. სწორედ ეს უნდა იყოს მიზეზი რომ ქართული თარგმანი მეტის-მეტად ბუნდოვანია, აზრი თვალნათლად როდია გამოჩვენული. ენაც ძალიან მოიკოკლებს, ჟარგონის და პროვინციალიზმის ელოფერი სდევს. ამის გამო საუკეთესო ადგილები ტრაგედიისა, იქ, სადაც ტრფიალების გრძნობა შადრევანივით უნდა სჩქედდეს, ფერ-მკრთალია, უნდლიო, წყალ-წყალა და ულამაზო.

„ქართული“ სომხეთში 9/12 იყო. იქ

უცნაურია ეს ჩვენი დრამატიული საზოგადოება! რაში დასკირდა, ერთი მითხარით, ვილაც ჯანჯაკელიას თარგმანი? მაშინ, როდესაც მშვენიერი თარგმანია ანტონ ფურცელაძისა, რომლითაც ქართულ დასს ეს ტრაგედია რამდენჯერმე წარმოუდგენია. საქმის განცხობველება იმაში კი არა მდგომარეობს, რომ ახალი თარგმანი შეუქვეთო ისეთ მთარგმნელს, რომელმაც არც ქართული იცის და არც სხვა რამ ენა. სიახლე იმაში მდგომარეობს, რომ ახალი რამ შესძინო როგორც სადრამატურგო ლიტერატურას—აგრეთვე სცენას.

მაგრამ სიტყვა ისედაც გაგვიგრძელდა და დრამატიულ საზოგადოების გამგეობის ნაყოფიერ მოღვაწეობის შესახებ მკითხველს მერე მოველაპარაკებო.

ჩინებული მწყობრი წარმოდგენა იყო... ისეთი წარმოდგენა იყო, რომ რაღა გითხრათ... ჩვენს სცენაზე ბევრი გვინახავს კარგი წარმოდგენა, მაგრამ ეს სულ სხვა იყო... მსახიობნი თითქოს ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ კარგს თამაშში. ტრაგედიის უმთავრესს როლებს თამაშობდნენ ჩვენი უნიჭიერესნი მსცოვანნი მსახიობნი: რომეოს—ბ-ნი ვასო აბაშიძე და ჯულიეტას—ქ-ნი ელისაბედ ჩერქეზიშვილისა და ადვილად წარმოიდგენთ, რაც იქნებოდა. რამდენადაც ცეცხლ-შეკიდებული, მჩქეფარე, სიმაჰით და ქაბუკურის გრძობა-მეტყველებით იყო აღსავსე—ვაპიროვნება, ვასო აბაშიძის მიერ, რომეოს არსებისა, იმდენ სინარჩარეს, სინაზე-სიტურფეს და ჰაეროვნებას განახორციელებდა ელ. ჩერქეზიშვილისა. მშვენიერი სურათი იყო მათი პირველი შეხვედრა, მათი პირველი გამომცნაურება. ახალგაზრდანი შეხვედრიან ერთმანეთს ბაღში კაპულეტისას. ვასო აბაშიძე—რომეო, მოხდენილის, სხარტის მიხვრა-მოხვრით მიუახლოვდა მშვენიერს ჯულიეტას, რომელსაც მორცხვად თავი დაეხარა და ვერც-კი ჰხედავდა თვალი შეეყო ქაბუკისათვის... მოავლო ქალს აკანკალებული ხელი ხელზე და დაუწყო მელიოდურის ხმით ლაპარაკი. და ქაბუკის ხმა რაც უფრო თაფლივით მტკბანურდებოდა, იმდენად ბანოვანის სახეზე ყვავილები იშლებოდა და თვლებში სიყვარულის ციმციმი ციალებდა. ვარდის კოკორივით შეკრულ ბაგზე ღიმილი გაიფურჩქნა და კოხტად გამოქანდაკებულმა გულ-მკერდმა ტოკვა იწყო.

თავბრუ დამსმელი იყო აგრეთვე სცენა ახალგაზრდათა პაემანისა ბაღში. ახალგაზრდა რომეო—ვასო აბაშიძე—ვეფხვის უსწრაფესად ავიდა ხეზე და

გადასწვდა აივანზე მდგარ ჯულიეტას. მთვარეც ამოსცურდა და გაანათა მოტრფიალენი. თმა გაშლილი, თეთრ სამკაულში, მთვარის შუქით გაბადრულის სახით, ჩერქეზიშვილისა გრძნეულის სახის მშვენიებით იყო აღსავსე.

— ოჰ, როომეო!!!... — გაისმა ქალის ნაზი, სათუთი ხმა. —

— ოჰ, ჯულიეტა!!!... — უპასუხა ვასო აბაშიძემ მგზნებარე, მთრთოლვარე ხმით. ამ გულის სიღრმიდან ამონაკენეს ძახილს ენება აშლილად შეუერთდა აღგზნებული ამბორი.

მაყურებელის ოცნების წინაშე სასწაულებრივ აღიმართა საკურთხეველი წმინდა ტრფიალებისა, რომელსაც გალაღებული, ჰასაკში მოსული სიჭაბუკე სხვერპლსა სწირავდა. ეს ხელოვნება კი არ იყო— ეს იყო თვით სინამდვილე, სიცხადე.

მაგრამ ნათქვამია—არც მთვარეა უმწიკლოო.

განსაკუთრებული პატივის ცემა ჩვენს საყვარელ მსახიობთა მიმართ, ვალად გვდებს ორიოდ შენიშვნა მივცეთ მათ: კილო მათის ლაპარაკისა, ცოტა არ იყოს, არ შეესაბამებოდა რომეოსა და ჯულიეტას ჰანგს. როგორღაც ხანუმაკოფური იერი სდევდა მათ სიტყვა-პასუხს. მაგალითად, ძალიან მოუხდებოდათ, რომეოს მაგიერ ჩერქეზიშვილს რომ ეთქვა: რომეოჯან და ვასო აბაშიძეს კი—ჯულიეტაჯანო. არც თუ სამკაულის ხმარება ეხერხებოდათ და თავისუფლად როდი გრძნობდნენ თავს.

დანარჩენ მოთამაშეთა შესახებ კარგს ვერას ვიტყვი, რადგანაც ერთი-ერთმანეთზე უხეიროები იყვნენ. აბა რა ქართველების საქმეა კაპულეტებისა და მონტეკების როლში გამოსვლა?! თუმცა კი უნდა აქვე აღვნიშნოთ, რომ მწყობრი ანსამბლისთვის მათ ხელი არ შეუშლიათ.

წარმოდგენას თვალნათლად ეტყობოდა მზრუნველ რეჟისორის გამოცდილი ხელი. უქმად არ ჩაუვლია ბ-ნ შალიკაშვილისათვის სამი თვის განმავლობაში მოსკოვში ყოფნას. ბევრი რამ შეუძენია და ყველა ამ შენაძენის გადმონერგვას ჩვენს სცენაზედ ცდილობს. სცენის მოწყობილება წინანდლებს ლარბიული როდი მოსჩანდა. თუმცა ყველაფერი ისევე ძველის ძველი იყო, მაგრამ ბ-ნ რეჟისორს ისე მოეწყო, ისე მიეღაგ-მოეღაგებინა, რომ გემოიანად ამშვენებდა სცენას. მართალია, უკანასკნელი ფარდა ტროპიკულ ქვეყნის ფლორას წარმოადგენდა და წინა კამარა—ჩრდილოეთის პეიზაჟს, მაგრამ ეს სტილიზაციაა—ე. ი. ახალი სიტყვა სარეჟისორო მეცნიერებაში და ყოველად საქებური. მხოლოდ მთვა-

რე კვლავინდებურად ჯიუტობდა და სწორედ იმ დროს ჩაქრა, როდესაც მოტრფიალენი უნდა გაენათებინა, ალბად იმიტომ რომ არავის არ დაენახა მიჯნური. არც ხე მოიქცა რიგზედ... რომეო თითქმის ნახევრად ასული იყო ჯულიეტას აივნამდე, რომ ხე წამოიქცა და ახალგაზრდა მიჯნური მიწაზე გაიშხლართა. ამ ამბავმა საზოგადოება, რომელსაც, ბლომად მოეყარა თავი, ძალიან გაამხიარულა და კარგა ხანს სიცილი არ შეწყვეტილა.

თეატრის დარბაზი ნახევრად ცარიელი იყო.

ტრაგედიას ამ ახლო ხანში კვლავ გაიმეორებენ, თუ სხვა და სხვა გარემოებამ ხელი არ შეუშალათ.

კუთკალა.

შინა მრეწველობის აგონია ჩვენში*)

V

წინა წერილის სინტერესო საკითხი რომ სათანადოთ იყოს გაშუქებული, ჰირველყოფლის საჭიროდ მიგვაჩინა გათვალისწინება იმისა, თუ როგორ და რა პირობებში ვითარდება საზოგადოთ უოველ სახელმწიფოში ეკონომიური ცხოვრება, განსაკუთრებით მრეწველობა. ეს იმისათვისაა საჭირო, რომ ჩვენ უფრო ადვილად დავინახოთ თუ რანაირად ვითარდებოდა მრეწველობა სხვა მხარეებში და აქედან გავივით თუ რა ძალის უნდა იყოს ან რა მხრივ იყოს მიმართული ჩვენი საკუთარი მუშაობა და ბრძოლაც.

ეს საკითხი ჯერ კიდევ არაა კარგად გაშუქებული ჩვენში, მცირე ბუნდოვანობაც დიდ ზიანს მოუტანს არა მარტო მკითხველს, არამედ თვით ამ სტრუქტურების ავტორსაც, რადგან შესაძლოა, მოგვაწერონ სრულიად უაღბო შეხედულება და აზრები, რომელნიც ჩვენ ჰირდაჰირ საზარადოდ და არა სასურველად მიგვაჩინა. აი მაგალითად, მრეწველობის განვითარება—ორივე მხრივ გაღესილ იარაღს ქცავს. დღევანდელ პირობებში—როგორცა ვსთქვათ—სამრეწველო შრომის განვითარება ეს, ასე ვსთქვათ, *conditio sine pua non* არის მთელი ჩვენი არსებობის მაგრამ ამავე დროს სრულებით არ გვაპიწვდება, რომ ეს სამრეწველო განვითარება საშინელ ჟღერტას და რბევას იწვევს ხალხის ფართე მასში. დღევანდელ პი-

რობებში ეკონომიურ ცხოვრების განვითარება ხდება ხალხის გაუფლუფით, საზოგადო სიმიდირის კაპიტალისტურ ბის ხელში მოგროვებით, რომელნიც მრეწველობის გადიდებას და გაფართოვებას ერთი მხრივ, ხოლო ხალხის გაფტქვნას მეორე მხრივ, კიდევ მეტი სიმძაფრით აწარმოებენ.

თავის-თავად ეს პროცესი მრეწველობაში აუცილებელია. ქვეყანა, რომელიც კაპიტალიზმის პირველ საფეხურზე სდგამს ნაბიჯს, იძულებული ხდება გადადგას მეორეც. ეს გზა აუცილებელია. ეს ერთნაირი ფატალიზმია თითქმის.**) რა შეგვიძლიან ჩვენ აქა? რა უნდა გავაკეთოთ? უმთავრესი ჩვენი საქმეა ამ კაპიტალისტურ პირობებში, რამდენადაც შესაძლო იქნება მწარმოებელ ძალთა, ე. ი. ხალხის ინტერესები იქმნას დაცული, რამდენადაც შეიძლება ჩვენ ხალხს კაპიტალისტურ წყობილებით გამოწვეული ტკივილები შეგუმსუბუქოთ და სს. მაგრამ მთელი ჩვენი ცხოვრების თავი და თავი—ეკონომიურ ცხოვრების, ან ამ შემთხვევაში მრეწველობის განვითარებაა. რადგანაც მრეწველობის განვითარება აუცილებელი გარემოებაა, რადგანაც ადრე იქნება თუ გვიან ცხოვრებამ უნდა გამოიწვიოს იგი მამ, აშკარაა, უოველი ისეთი ზომა, რომელიც ხელფენურად აბრკოლებს მის მსვლელობა-განვითარებას, აუცილებლად უგუგტებული უნდა იყოს.

აქ იხსენებება ჩვენი აზრი: ეკონომიურ განვითარებას ხელფენურად დამაბრკოლებელი ძალები უნდა იქმნას მოსპობილი—აი ის ნიადაგი, რომელზედაც ერის უოველი შეგნებული ძალა, ხალხის სიკეოის ეველა მოსურნე უნდა დაადგეს, მაგრამ აქედან მუისეუ ჩნდება აზრთა სხვა და სხვაობა. ერთნი ალთას შიდას, მეორენი ბალთას, ერთნი ერთნაირად ფიქრობენ, მეორენი სხვანაირად. გამფვნახოთ მართალი და ჭეშმარიტი აზრები, რომელნიც ეველასე უფრო შეეკუებიან მთავარ მიზანს: საქართველოს ცხოვრების განვითარებას.

აი სწორედ აქაა საჭირო ისტორიის ნამდვილი ამბები. როგორც ვიცით, მრეწველობა პირველად ინგლისში განვითარდა სათანადოთ. რა ზომებით იქმნა იქ მრეწველობა განვითარებული? იმის მოთხრობა აქ არაა საჭირო თუ რა საშინელი მუსრი გაავლო კაპიტალმა და მიხმა ინტერესებმა ინგლისელებს. კაპიტალიზმის ფილოსოფია—ხალხის გაფტქვნაა. ეს ეველასათვის აშკარაა. ჩვენ კი მეორე მხარეს უნდა მივაქციოთ უურადლება. სახელდობრ იმას, თუ მრეწველობის განვითარების პირველ ხანაში სახელმწიფო რა დამოკიდულებაში იმყოფებოდა გარეშე

**) ზოგიერთ ამ წერილში გამოთქმულ აზრს რედაქცია არ იზიარებს და ვებტადვთ, როგორც განსაკუთრებით აკადემიური ხასიათის მატარებელს.

*) იხ. »კლდე“ № 8, 9, 10, და 11.

სახელმწიფოებთან, ე. ი. რა პოლიტიკას ეწეოდა იგი, რომ სახელმწიფო მრეწველობა გაქდღებებინა.

ვაჭრობა-მრეწველობის ისტორია ზეგანხეგებს, რომ მთავრობის შეტყუებული მონაწილეობა ვაჭრობა ადგილობრივი საქმეში ინგლისში იწვება მეზიდმეტე საუკუკუნადან. განსაკუთრებით 1651 წელში გამოცემულ სასდვასონო აქტიდან, რომელიც უმწვერვალესად იქმნა განვითარებული სტიუარტების და რეპოლუციის გვირის — კრომველის ხელში. მეზიდმეტე საუკუნეში კრომველის პოლიტიკა თითქმის ეგულა სახელმწიფოებში იქმნა გამოყენებული. მაგალითად სფერანგეთში მინისტრ კოლბერის მართვლობის დროს, პრუსიაში ფრიდრიხ მეორეს ხელში, რუსეთში პეტრე დიდის, ავსტრიაში — იოსებ მე-II-ს და სხ. სახელი პოლიტიკისა — რომელსაც მაშინ ასე ერთსულოვნებით აღიარებდნენ ეგულა ქვეყანის მთავრობანი გახლავს **პროტექციონიზმი**: ადგილობრივობაში მფარველობითი სისტემის აღიარება. ამ უამად, მთელ ევროპაში ვერ ნახავთ სახელმწიფოს — გარდა უკვე გამოქვარებულ ინგლისისა, — სადაც მფარველობითი სისტემა ერთი უდიდესი და უსხელესი საკითხთაგანი არ იუთს სახელმწიფოს ცხოვრებაში. გადახედეთ მართო დღევანდელ ავსტრო — ჰუნგრეთის მდგომარეობას. როგორც ვიცით, 1867 წლის ევრედ წოდებულ Ausgleich-იდან, ჰუნგრეთსა და ავსტრიას შორის თავისუფალი ეკონომიური ადგილობრივობა აქვთ და დღეს იქ ისეა საქმე გამწვავებული, განსაკუთრებით ჰუნგრეთის მხრივ, რომელიც რამდენადმე საშეურნო ქვეყანაა, რომ ლუი კოშუტის პარტია პირდაპირ მოითხოვდა ერთიან გამოთიშვას და სადამოუფო კედლების აღმართვას, რათა ამ გზით ჰუნგრელებს მფარველობითი პოლიტიკის დროშა აეფრიალებინათ და მრეწველობა ინდუსტრიის საქმე წინ წაეგვანათ. ვინ ჩამოსთვლის ფრანციოსების მთავრობა რა დათმობას არ ადგია, რომ როგორმე ჰუნგრელებს თავისი არ გააყვანინონ, მაგრამ ამ ხელფურთ კაეშირის იმედი დღეს თითქმის აღარავისა აქვს და დღეს თუ ხვალ საშინელ წინააღმდეგობით იფეთქებს. თავისუფალ ინგლისშიაც კი პროტექციონიზმის მომხრენი დღითი დღე მრავლდებიან და ვინ იცის ეგების ინგლისის პარლამენტს კიდევ მოუწიოს საამისო ბილზე (კანონზე) თავის ტეხამ. ეოველ შემთხვევაში, პროტექციონიზმი დღევანდელ კაპიტალისტურ სახელმწიფოების ნამდვილი კურზია, უმთავრესი იმედი მათი ინტერესების დაცვისა...

განვიხილოთ რას წარმოადგენს პროტექციონიზმი, რას ემსახურება, რა საჭიროა იგი?

ზეგნ უკვე მოკასწარით იმის აღნუსხვა, რომ პროტექციონიზმი — მფარველობითი სისტემაა. ეს მფარვე-

ლობა მრეწველობის მომდინარეობს სახელმწიფოს ძალიდან. მისი შინაარსი შემდეგია. სახელმწიფოში ვითარდება მრეწველობა, დამუშავებული წარმოება. ამ განვითარებას დღევანდელ პირობებში უდიდესი საფრთხე, ლისტის მოძღვრებით, მეზობელ კაპიტალისტურ სახელმწიფოდან მოეღოს. რაკი ადგილობრივი წარმოება ვერ არაა კარგად განვითარებულ-გაძლიერებული, ხეოფი უძღურ მექარხნისა ეოველთვის ძვირად ჯდება და თან ხარისხის მხრივ უფრო მდარე, დაბალია, ვიდრე ნაწარმოები ძლიერ და ათასხიარ საუკეთესო იარაღებით აღჭურვილ მექარხნისა. თუ ეს განვითარებული მექარხნე უცხოელია, და მას თავისუფლად შეუძლია თავისი ნაწარმოების შემოტანა უძღურ მექარხნის საშეოეში, ცხადია რომ უძღური მექარხნე მალე გაკოტრდება, ხალხი მხოლოდ ძლიერ მექარხნის საქონელს იეიდის, რომელიც უფრო იაფიც არის და უმჯობესი თვისებისა. აქედან ძლიერ მექარხნის საქმე უფრო უკეთ მიდის, ის თავის საქმეს აფართოებს, მისი საქმის გაფართოებით სარგებლობს მთავრობაც, ეკონომიური ცხოვრებაც და ამ რიგად უძღური სახელმწიფო კიდევ უფრო აძლიერებს თავის ძლიერ მეტოქეს, რომელიც ერთ მშვენიერ დღეს — კარგად რომ მოეწეობა მისი საქმე — პოლიტიკურადაც ჩაუღვანავს მას აშკარაა, რომ ასეთი ბედი ეგულა მთავრობას, ეგულა სახელმწიფოს შესინებს და აი სწორედ ამით აიხსნება, რომ ეოველი სახელმწიფო თავის უძღურ მექარხნეებს ათასხიარ ხელფურთ საშუალებით ეხმარება. აშკარაა აგრეთვე, რომ ამ შემთხვევაში ხალხის ინტერესები სრულიად არაა ანგარიშიში მიღებული. უმთავრესად ეს ხელფური საშუალებანი იხატება დამოყენების შექმნაში. შენი საქონელი კარგია? კეთილია, ჩემს სახლში შენს საქონელს შემოგატანინებ, მაგრამ ისე რომ შენმა საქონელმა ჩემსას არაფერი ავნოს, — ეუბნება უძღური სახელმწიფო ძლიერს და ამისათვის ადებს ძლიერ სახელმწიფოს საქონელს სახელმწიფო ხაზინის სასარგებლოდ განსახდურულ ბაჟს. რამდენადღე დიდია ეს ბაჟი, იმდენად საქონელი ხელფურთაც გაძვირებულია, იმდენადვე დაცულია ადგილობრივ ვაჭარ-მრეწველების ინტერესები. ბაჟ-დადებული საქონელი ძვირი ხდება, მომხმარებელი ხალხი ამ ბაჟ-დადებულ საქონელს ვეღარ ეიდულობს, ამ რიგად შეიდველებს, ძღაუნებურად უხდებათ, საქმე თავის სახელმწიფოს მრეწველებთან დაიჭირონ, რომლის სუსტი საქონელიც უნდა გაასაღონ. ამხიარად ხალხი იფტქნება და ძლიერდება მრეწველი. ამ გზით ვითარდება ეოველ მხარეში კაპიტალიზმი. მხოლოდ უკვე დიდად გამოქვარებულ სახელმწიფოს არ ეშინია სხვა ქვეყნების მეტოქეობისა: მობრძანდი, მეჭიდავე, რას დამაკლებ, როცა ეუფიცი მე მაქვს და საუკეთესო იარაღებიც. და

მართლაც დღეს-დღეობით მხოლოდ ინგლისია, რომელსაც სხვა ქვეყნების მეტოქეობა სრულიად არ აშინებს.

ამაინაოდ, ჩვენ მიუვლით იმ აზრამდე, რომ დღევანდელ ზირობებში უოგელი სახელმწიფო განსაკუთრებული ზომებით, პროტექციონიზმით აწვითარებს თავის ეკონომიურ ცხოვრებას.

რა გავგეგოთ?

ჩვენ ვფიქრობთ რომ პროტექციონიზმის სული და კული ჩვენ ძლიერ გასაკებად დავახსიათ; ამკარად დავინახეთ, რომ ხალხის მასა პროტექციონიზმ-კაპიტალიზმის სიმსხვერველზე ერთიანად იფრქვება, მაგრამ სიმართლე უნდა თამამად იქმნას აღიარებული, რომ დღევანდელ კაპიტალისტურ წყობილების ზირობებში უამისოდ მრეწველობის განვითარება ზირდაზირ შეუძლებელია. ხოლო ერთი, რომელთაც მზრუნველი მთავრობა აღარა ჰქვავს, ერები, რომელნიც უძღურნი არიან არა მარტო მრეწველობის, ეკონომიურის მხრივ, არამედ სოციალ-პოლიტიკურადც, აი ასეთ ერების მდგომარეობა რა თქმა უნდა გაცილებით რთული და უარესია.

ჩვენ ისევ საქართველო ავიდეთ და გავგეგოთ თუ რა გზას უნდა დავადგეთ, რომ ჩვენი ცხოვრების აუცილებელი საფეხურები თავისუფლად და ნაკლები ტვიკილებით გავააროთ.

ნოე ჟორდანიას ერთ-ერთ სახასუხო წერილში, სადაც ირვევს ჩვენი სხეულის—ერის—საჭირ-ბორცოთა საკითხები, თავის შესხედულების დასაცავად არჩილ ჯორჯაძე გამოდიოდა შემდეგი კრიტიკიუმიდან: „ჩვენი უბედურება წარმოსდგება საქართველოს სახელმწიფოებრიობის მისზობით, რომ თუმიცა ეს სახელმწიფოებრივი წყობილება უგარვისი და გამოუსადეკარი იყო, მაგრამ **საჭირო იყო მისი რეორგანიზაცია და მისი გაუმჯობესობა და არა მოსზობა**“ (კურსივი არჩილ ჯორჯაძისა) *) თუ ჩვენ მსოფლიო ქვეყნების ისტორიას მივიდებთ მხედველობაში და ერთხუნულ სახელმწიფოების როლს ერთხუნულ ეკონომიურ (აქ სამრეწველო) ცხოვრების განვითარებაში, ჩვენ აუცილებლად უნდა დავუთახნხმოთ ბ. არჩილ ჯორჯაძეს, რათა მილიონი ფაქტებით მტკიცდებდეს, რომ არც ერთი პოლიტიკური მართველობის ფორმა ისე არ უწყობს ხელს მრეწველობის განვითარებას როგორც **საკუთარი** სახელმწიფო. სულ სხვა საკითხია, თუ ვინ მიზანს ემსახურება, ვის ისტრესებს შეადგენს საკუთარ სახელმწიფოს ასეთი მიმართულება. მაგრამ ბოლოს თვით მშრომელ ხალხისათვის პროგრესიული არაა, როცა მრეწველობა ვითარდება, ვიდრე ანატიონალურმა ძალამ სრულიად აღარ განვითაროს მრეწვე-

ლობა, ხოლო ხალხი კი მაინც გაფრქვნილი დარჩეს? ხალხი ხომ არაა თავისუფალი და შეძლებული, მრეწველობის განვითარებლობით? და მრეწველობის განვითარება—ეს აუცილებელი საფეხური ჩვენი ცხოვრებისა—ხომ უბრალოდ, ტუულიად ფერხდება, რასაც მოჭვევება მთელი ცხოვრების გაყინვა, დაძახება? ხალხის ფართე მასა თანამედროვე ცხოვრებაში ვერაფრით ვერ ასცდება გატუვებას და თუ კი ამ ტუვის გაძრობამ დუხჭირ ცხოვრების ერთი ქერქი მაინც შეკარჩინა—ესეც სასიკეთოდ უნდა ჩათვალდეს. ჩვენი აზრით, მკაცრი პროტექციონური პოლიტიკა საკუთარი სახელმწიფოსი გაცილებით მეტ-ნაყოფიერი იქნებოდა მთელ ჩვენს საზოგადოებრივ ცხოვრებისათვის, ვიდრე ანტიონალურ ძალის მუშაობა ჩვენში, რომელმაც ხალხის გატუვება მაინც შეასრულა, ხოლო ეკონომიურ ცხოვრებაში კი უკან დავახსევინა.

მაგრამ საკუთარი სახელმწიფო საქართველოს აღარა აქვს. ჩვენ უფრო პრაქტიკულ სინამდვილეს დავახლოდეთ და ვიბახსოთ იმაზე რაც არის, რასაც ვხედავთ და რის მოგვარება ეველა ჩვენი ძალების აუცილებელი საქმეა.

როგორც ვსთქვით, რუსეთის გაბატონებამ, ჩვენში გაბატონა რუსეთის ძლიერი ფაბრიკა-მეჭარხნეები, მათი საქონელი გაცილებით ძლიერი იყო, ვიდრე ქართული-ერთხუნელი, ძლიერ რუსის საქონელს ადგილობრივი ვეღარ გაუწვევდა მეტოქეობას, ჩვენს მრეწველობას დამოყნები ხომ არ იცავდნენ ძლიერის მეტოქეობიდან და ამიტომ ჩვენში ძველად არსებულ შინა-მრეწველობის დარგები—რომელიც ბუნებრივის განვითარებით უმადლეს კაპიტალისტურ ფორმაში უნდა გადასულიყო—სრულიად დაუძღურდა და ისზობა. რომ წარმოვიდგინოთ, ვითომ საქართველო ერთ მშენიერ დღეს მოსწყდა მთელ სამყაროს, მაშინ დავინახავთ თუ რა სიდატაკეში დარჩება ხალხი, რომელიც თავს ვერ დაიკმაყოფილებს არა თუ სამრეწველო საქონელით, არამედ სამეურნეოთიც.

არჩილ ჯორჯაძეს მაკალითად ძლიერ კარგად აერთმევიას აღდო ჩვენი ცხოვრების ამ მხარის (და რომელის არა?) დანგრევა-განადგურებისათვის, მას შეუგნია აგრედვეკ, რომ მრეწველობის განვითარების საფეხურზე ჩვენმა ქვეყანამ ფეხი უკვე ასდგა; ამიტომ, ჯორჯაძეც აღიარებს, რომ ჩვენი ცხოვრების შემდგომი განვითარებლობა ზირდაზირ შეუძლებელია. პირიქით, ჩვენ მხარეს საკუთარი ფულიანი და მრეწველობის ხალხი დიდათ ესაჭიროება, იუსედავად იმისა რომ ეს ფულიანი ხალხის განვითარება მოასწყვეტს მასის გატუვებას, მაგრამ ორ ცოდოში უფრო იოლის ატანას სახეირო, ვინემ უარესის ამონჩევა. ამიტომ არჩილ ჯორჯაძე მკაფიოდ აღიარებს, რომ

*) იხ. არჩილ ჯორჯაძის თხზულებათა პირველი წიგნი, გვ. 109.

„ჩვენნი ეკონომიური ზრატრამის დედა-აზრი — საქართველოს ეკონომიური გაერთიანება უნდა იყოს და ამ გაერთიანება-გაძლიერებისათვის საჭიროა მტკიცე მფარველობითი სისტემის გზას დავადგეთ. ჩვენს ვაჭრობას, მრეწველობას და მეურნეობას მფარველობა უნდა აღმოუჩინოთ, ვინაიდან ქართველ ხალხის კეთილდღეობისათვის აუცილებლად საჭიროა ეკონომიურ მონობიდან განთავისუფლება“ *) (ციტატებში კურსივი ავტორებისა).

ბ. არნ. ჯორჯაძის აზრი მეტის მეტად აშკარად და სდათაა გამოთქმული. ეოველი მკითხველი ხედავს მის სულსა და გულს. მაგრამ საქართველოს ეკონომიური პოლიტიკა—უმთავრესი საქმეა ეოველ დამოუკიდებელ სახელმწიფოსა და ეოველ დამოკიდებულ ქვეყანაში მიხმადული და მიგდებულა ეს პოლიტიკა. ეს კარგად ესმის ბ. ჯორჯაძესაც, ის აწმუოდან არაფერს გამოელის და მოწოდებს ჩვენს ხალხს ავტონომიის შესაქმნელად, ეკონომიურ დამოუკიდებლობის აღიარებას, რათა ამ დამოუკიდებლობით ხალხმა განხვითაროს სრული და საჭირო მფარველობითი სისტემა.

საკითხი მგრძობიარე საგანს ეხება, ეს არის და ნიშნავს ქართულ კაპიტალის გაბატონებას რუსულ კაპიტალზე და ეჭვი არაა თუ რა სსტიკის, პირდაპირ წარმოუდგენელ წინააღმდეგობას გაუწევს ქართველობას რუსეთის მთავრობა. თუ გადავხედვთ ანალოგიურ მაგალითებს ევროპის ცხადობიდან, თვით რუსეთის აგრესიულ — იმპერიალისტურ პოლიტიკას ავართმევთ ადღოს, რომელიც ბოლოს რუსულ კაპიტალის ბატონობისაკენა მიმართული, ჩვენ პირდაპირ თცნებად უნდა ჩავითავალოთ საკუთარ დამოუკიდებელ სახელმწიფოს დაბრუნება და ხორცის შესხმა. დღევანდელ პირობებში ეს ნამდვილი უტოპია, თცნებაა. მაგრამ ავტონომიაც ხომ არ მოასწავებს საკუთარ ეკონომიურ პოლიტიკის წარმოებას? ფინლიანდიას ავტონომიური მართვა-გამკება აქვს, ავტონომია ჰქონდა პოლონეთსაც, მაგრამ ისინი არასოდეს ვერ აწარმოებდნენ საკუთარ მხარის შესაფერ დამოუკიდებელ ეკონომიურ პოლიტიკას, დამოყნები მათ მხარესა და რუსეთის საზღვრებზე არ არსებობდა, ასე რომ რუსულ კაპიტალს რამდენათაც შეეძლო თავისუფლად ახრსება ნაციონალურ კაპიტალის დათრგუნვას. დაკვირდით ავსტრო-ჰუნგრეთს, ეს სახელმწიფოებრივი მართვა-გამკება მრავალის მხრივ არის საყურადღებო და მაფიქრებელი და მიუხედავად იმისა, რომ ორთავე სახელმწიფოს (ავსტრიასაც და ჰუნგრეთსაც) საკუთარი დიდ-უფლებიანი საკანონმდებლო მართველობა აქვთ, მათ შორის დამოყნის კედელი არაა ამართული და მიუხედავად ჰუნგრელების სურვილისა ავსტრიელებმა გზა არ მისცეს ჰუნგრე-

ლების სურვილებს. ჰუნგრეთიდან თავის მხრივ ავტონომიურადაა გამოყოფილი, მაგ., კროატია, მართალია ამასაც აქვს საკუთარი მარლამენტი, ჰევის მინისტრები და სს. მაგრამ კროატელებს მაინც ვერ მოუხერხებიათ, ჰუნგრელებს თავი დააღწიონ და თავის მხარის ეკონომიური კეთილდღეობა სთანადო პოლიტიკით დაიცვან. განა პრუსიის ფედერატიულ კავშირში პრუსიამ კაი ხანია არ დაანგრია სდამოყნო კედლები? და რამდენიც უნდა იმცადინონ სხვა და სხვა მოკავშირე ჰუნტოკებმა, ისინი ვერას გახდებიან, თავის ქვეყნის სასწრგებლო ეკონომიურ პოლიტიკას დამოუკიდებლად ვერ აწარმოებენ. ჰერ კიდევ ვის არ ახსოვს, თუ რამდენი ბრძოლა და აჯანყება მოახდინეს ამერიკელებმა, რომ ინგლისის ეკონომიურ პოლიტიკის ბრჭყალებიდან გათავისუფლება მოეხერხებინათ. ვის არ ახსოვს და არ ხედავს თუ რა სდამიხელ მხნეობით იბრძვიან ირლანდიის ჰომრულიორები ირლანდიის სრულ დამოუკიდებლობისათვის და განა ჰომრულიორების სასურველი ბილი, რომელიც პირველად ქვედა პალატამ დიდებულ გლადსტონის ხელში მიიღო ანიჭებდა ირლანდიას სრულ ეკონომიურ თავისუფლებას?

ეველა ეს მაგალითები, და სხვა მრავალნი — რომელთაც ჩამოთვლა აქ მეტად მიკვანია — ჩვენ პირდაპირ გვანახებს, რომ პოლიტიკური ავტონომიაც რომ მივიღოთ, ამით თავისუფლად, სრულ — საკუთარ ეკონომიურ პოლიტიკას — პრეტექციონიზმს ვერ განვავითარებთ. და ეს არც იმდენად სასურველია. ხლო უტოპიურ პლანების შენება სიზიფის მუშობაა, წელის ნაყვ და მეტი არაფერი.

მაშ რა უნდა ვაკეთოთ? საით წავაღეთ?

თევდ. ლლონტი.

საუბარი შევიცარიაზედ

(წერილი მეორე)

თუ პირველ წერილში მე შევეცე შევიცარიელთა სიყვარულს საკუთარ ბუნებისადმი, მთებისა, ბარისა და ტბებისადმი, ეხლა მინდა ორიოდ სიტყვა გავიზიაროთ მათ სიყვარულზედ საზოგადოთ სამშობლოსადმი.

შევიცარიაში სულ 3.400,000 მცხოვრებია, რომელიც შესდგება სამი ეროვნებისაგან: გერმანე-

*) იხ. არჩილ ჯორჯაძის თხზულებათა მეოთხე წიგნი, გვ. 33.

ლები, ფრანგები და იტალიელები. მიუხედავად ასეთის სიჭრელისა, საზოგადოებრივი და პოლიტიკური ცხოვრება სწარმოებს ნაციონალურ შუღლს გარეშე. პირიქით, გაერთიბულნი საერთო ნაციონალურ-სახელმწიფოებრივი იდეით, ისინი ყოველ თავის ნაბიჯს უქვემდებარებენ ამ უმაღლეს მცნებას.

პირდაპირ განსაკვიფრებელია, როგორ შეგნებული აქვთ ყოველი ძირითადი საერთო საზოგადოებრივი — და პოლიტიკური მიზანი. ეს მით უფრო საკვირველია, რომ მათი მსოფლ-მხედველობა, კულტურა, მათი ლიტერატურა და ეთიკა ვითარდება სხვა და სხვა ძლიერ სახელმწიფოთა გავლენით: ფრანგების კანტონები (ქენევისა და ლოზანისა) განიცდიან დიდს გავლენას საფრანგეთისას; გერმანელებისა (ციურხის და ლუცერნის კანტონები) — იმ ყოფებიან გერმანიის ზეგავლენის ქვეშ; იტალიელები (კანტონი ტესინო) იტალიისა.

თითო ეროვნება სცხოვრობს განსაკუთრებული შინაგანი ცხოვრებით, ისინი ავტონომიურად განაგებენ ყოველ თავის საქმეს, თავისებურად აწვითარებენ კულტურას, მაგრამ როცა საკითხი შეეხება სახელმწიფოს, ანუ უკეთ, ეროვნულ საქმეს, ყველას, როგორც ერთ კაცს, — ერთი პირი აქვთ.

კანტონებს შორის (და არა ეროვნებათა შორის) ხშირად მოხდება ხოლმე უთანხმოებანი, მაგრამ მათ უბრალო კონკურენციის ხასიათი აქვთ განათლების ზეგავლენის ნიადაგზე, ან ზოგჯერ პროგრესზე და რეაქციონარობაზე დავობენ. ნამეტანად გაძლიერებულია კონკურენცია ყოველ კანტონებისა ხალხურ განათლების ფარგლებში. ამ განათლების საზომად მიღებულია რიცხვი ნასწავლ ახლად გაწვეულ ჯარისკაცთა. ყოველწლივ მოუთმენლად ელიან ყველანი ოფიციალურ განცხადებას სამხედრო უწყებისაგან, თუ რამდენი და რა ხარისხის მკოდნე აღმოჩნდა გაწვეულთა შორის. ყოველ კანტონში მრავალი ფული იხარჯება სწორედ ამ შეჯიბრებაზე განათლების საქმეში, რომ აჯობონ მეზობელს. ამ გვარად პატარა შვეიცარია ჩქარის ნაბიჯით მიდის პროგრესისაკენ. არ შეიძლება ითქვას, შვეიცარიელი მანცა და მანც ნიქიერი ხალხი იყოს, მაგრამ მათი ტენიკური, მედიკური და სხ. განვითარება და გაუმჯობესებანი სწრაფად იზრდებიან, რადგან მეტად მტკიცე ხასიათისა და მუშა ხალხია, მეტად შეგნებულად ეკიდება ყველა მათგანი პროფესიის არჩევანს და ნამეტანად აკავშირებთ ერთად **ეროვნული გრძნობა**.

რაც შეეხება მათს სიმტკიცეს და მუშაობას — ეს ყველამ იცის, მაგრამ უკანასკნელ ორ მოვლენაზედ, მინდა ცოტა დიდხანს გავჩერდე, რადგან ჩვენთვის, ჩვენს ეროვნულ თვით-გამორკვევისათვის ამას ბევრი საინტერესო მხარე აქვს.

როგორც ვსთქვი, შვეიცარიის პროგრესი და მოკიდებულია ამ მოვლენებზედ და ამის გამოსარკვევად შევჩერდეთ გაკვრით მის სწავლა-განათლების და აღზრდის სისტემაზედ.

ოთხ წლამდის ბავშვი განსაკუთრებულ სამზრუნველო საგანს შეადგენს ოჯახში. უმთავრესი ყურადღება მიქცეულია მის ფიზიკურ და სულიერ განვითარებაზედ. ამ ხნიდან ბავშვს თავისუფლად შეუძლიან თამაში უცხო ბავშვებთან, ხშირად მაზედ უფროსებთან და ამ თამაშში სწავლობს პირველად საკუთარი თავის დაცვას, რადგან უფროსები არ ერევიან საქმეში.

იმათ შთამომავლობითა აქვთ შეთვისებული პრაქტიკული საზრისი და ადვილად ითვისებენ ყოველ პრაქტიკულ ცოდნას. 4 წლიდან ხშირად ისინი ეხმარებიან მშობლებს შინაურობაში, დადიან სავაჭროდ და უვლიან უნცროს ბავშვებს. სავალდებულო სწავლა იწყება 7 წლიდან. 10—15 წლამდის მშობლები ადევნებენ თვალს, თუ რა უფრო ემარჯვება ან ახალისებ ბავშვს და ამის-და-გვარად აწვითარებენ მას, აძლევენ შესაფერ სასწავლებელსა ან სახელოსნოში. იშვიათი მოვლენაა, მშობლებმა ძალა დაატანონ და იმ ხელობაზედ გაზზვანონ შვილი, რომელიც მას არ ეგუება, რადგან კარგად ესმით რომ ასეთი ძალდატანებისაგან სარგებლობა მეტად საეჭვოა. შვეიცარიელები არა სკდილობენ თავიანთ შვილებს უთუოდ კლასიკური განათლება მისცენ, როგორც ჩვენში, ან ნამეტანად საუნევერსიტეტო. იქ ყოველი მოსწავლე მისდევს თავის ბუნებრივ მისწრაფებათ და ნიქს. მათ არა სჭირია დიპლომის ქალაღლი ადამიანობის კვალიფიკაციისათვის, როგორც ჩვენში.

ამიტომ უნივერსიტეტში მიდიან მხოლოდ ისინი, ვისაც ამისი უნარი აქვს, სხვები კი სწავლობენ სხვა და სხვა კომერციულ, ტენიკურ სასწავლებლებში, ან პრაქტიკულად ემზადებიან სახელოსნოებში, როცა პირველ დაწყებით სწავლას დაამთავრებენ. და ყოველი მათგანი როგორც მარგებელი შვილი სამშობლოში, პატივის ცემას იმსახურებს ყველგან, იმის და მიუხედავად, თუ სად მიიღო სწავლა. შვეიცარიელთა შეხედულობით, სჯობია, ადამიანი ნახევრად უსწავლელი იყვეს და გამოსადეგი წევრი საზოგადოებისა, ვიდრე დიპლომიანი და უსაქმური.

ყველა ამას გარდა, ბრძოლა არსებობისათვის, აღრე აღვიძებს ბავშვებში თვითშეგნებას. რაკი იციან, რომ დიდხანს ვერ იხსდებიან მშობლების კისერზედ, სცდილობენ რაც შეიძლება მალე დადგნენ საკუთარ ფეხზედ, და ამა თუ იმ სამუშაოს მოჰკიდონ ხელი.

შვეიცარიაში როგორც ინგლისში, განსაზღვრულ დროს, სრულ წლოვანობას რომ აღწევენ შვილები, ცალკეედებიან ოჯახისაგან და თუ შინ რჩებიან, მშობლებს უნდა აძლიონ ფასი, რამდენსაც დახარჯავენ.

ყველა ეს — შთამამავლობითი პრაქტიკული ცხოვრება, თავისუფალი აღზრდა შვილების ნიჭისა და უნარისა, შეგნება საკუთარ ფეხზე დგომისა და ბოლოს განსაკუთრებული სპეციალიზაცია მუშაობისა, — ჰქმნის იმ მოვლენას, რომ შვეიცარიას ერთი პირველი ალაგთაგანი უჭირავს ევროპის ტენიკასა და მეცნიერებაში.

მაგრამ უმთავრესად წასწია წინ მათი ეროვნული კულტურა, ხელი შეუწყო პროგრესსა და საუკეთესო კულტურულ ხალხთა ფერხულში ჩაბა **ეროვნულმა გრძნობამ**, მხურვალე და შეგნებულმა სიყვარულმა სამშობლოსადმი.

ბევრია მაგალითი, როდესაც ცნობილი მეცნიერი, ექიმი, პროფესორები, რომელთაც შემთხვევა ჰქონიათ სხვაგან სახელის მოხვეჭისა და გამდიდრებისა, — აქვე დაჩინილან არ გაშორებიან სამშობლოს, რადგან მოვალეობად მიაჩნიათ მუშაობა და სარგებლობის მოტანა საკუთარ ერში. ისინი არ გარბიან სამშობლოდან და ხალხიც აფასებს ამას, თავის სიამაყედ სთვლის და ყოველ ღონესა ხმარობს, რომ შესაფერი პირობები შეჰქმნას მათი განვითარებისა და მოქმედებისათვის. ხალხისა, საზოგადოებისა და ამ „ეროვნულ მოქალაქეთა“ შორის, როგორც მათ ეძახიან, სუფევს ღრმა და კეთილი კავშირი; ისინი ერთს ეროვნულ-კულტურულ ოჯახს შეადგენენ.

ამას არავინ არ უყურებს, როგორც მხვერპლს, არამედ როგორც ნამდვილ შეგნებას ეროვნული მოქალაქობრივობისას.

ჩვენს სამშობლოში რომ გადმოვიხედოთ ამ თვალსაზრისით, რას დავინახავთ?

უმეტესობა უფრო ნიჭიერთა და სასარგებლო მუშაკთა გარბის საზოგადოებიდან. სად არის ჩვენი ინტელიგენცია? რამდენი ათავენს ქართველი სტუდენტი კურსს და რამდენი ბრუნდება საქართველოში? მცირედი პროცენტი მხოლოდ.

მეორეს მხრით შეიძლება ბრალი მთლად ამ ახალგაზრდობას მოვახვიოთ და უფრო ნიჭიერს ელემენტებს?

ამას ხელს უწყობს ჩვენი ღარიბი საზოგადო ცხოვრება. ჩვენი დეზორგანიზაცია და უსიცოცხლოება. ჩვენს ინტელიგენციას ბევრი საზრუნველი აქვს, მაგრამ ვერაფერს მიუდგება, რადგან მატერიალურად ღარიბნი ვართ და არა გვაქვს პირობანი, საცა მას შეეძლოს საკმაო ჯილდოს მიღება თავისათვის და მუშაობა საზოგადოებისათვის. ინტელიგენცია გარბის იქ, საცა შეუძლიან მეტ ფასად გაჰყიდოს თავისი სამუშაო ძალა, საუბედუროდ შორს სამშობლოდან.

ჩვენ არა გვყავს საკუთარი ბურჟუაზია; საკუთარი მრეწველობა არა გვაქვს და ამიტომ ცხოვრების ასაყვავებლად უნდა განვაფიქროთ ამხანაგობანი, კოოპერაციები და სხ. ამგვარი საზოგადოებრივი ორგანიზაციები; ჯერ ერთი, როგორც მარგებელი ხალხისათვის, საცა იგი ითვისებს შეგნებას სეარტო ინტერესებისას და მეორეს მხრით, როგორც მიმზიდველი იარაღი ადგილობრივ ინტელიგენტურ ძალთა

ლ. დიასამიძე.

წერილი მოსკოვიდან

სულ ცხრა თვეა რაც მოსკოვში არსებობს „ქართველთა საზოგადოება მეცნიერებისა, ხელოვნებისა და ლიტერატურისა“. სიძირკველი ამ საზოგადოებას ჩაუყარა ახალგაზრდა ქართველთა წრემ კომპოზიტორ დ. ე. არაქიშვილის შეთაურებით. ჯერ ისეუ არა ოფიციალი საზოგადოება იყო ეს საზოგადოება, როდესაც მოიწვიეს ხელმძღვანელად აწ განსვენებული ალექსანდრე სოლომონის ძე ხახანაშვილი. მან შეიმუშავა წესდება და მისივე შეტადინებით მთავრობამ დაამტკიცა ეს წესდება. მასში საზოგადოების წესდება დაამტკიცდა და სამი თვის შემდეგ კარდაიცვალა ხახანაშვილი. ამნაირად საზოგადოებამ დაჰკარგა მთავე საქმისა.

განსვენებულმა არ დაივიწყა თავისი ნაამაგარი და დაუტოვა ანდერძად ამ საზოგადოებას. 1000 მან.

მას შემდეგ, როდესაც „საზოგადოებამ“ მოაწესრიგა შინაური საქმეები, დანიშნა ზირველი საჯარო სხდომას ალექსანდრე სოლომონის ძის ხახანაშვილის სახსოვრად. კრება მოხდა ამ წლის მარტის შვიდში. სხდომის რვა სა-

ათხედ კრება გახსნა საზოგადოების თავმჯდომარემ დ. ე. არაიშვილმა. დაესწრნენ ხახანაშვილის მეგობარნი, ნანობნი და მოსკოვის ქართველობა.

ამავე კრებაზედ განსვენებულ ხახანაშვილის ხსოვნას უძღვნეს მოხსენებანი: ნ. ი. იანხუკმა, ზრ.—დ. კრიმსკიმ, ნ. ნ. ღურნოვამ, დ. ე. არაიშვილმა, გრ. მ. ჯაფარიძემ და ვლ. მ. ჯაფარიძემ.

მოსკოვის უნივერსიტეტში არსებულ მუსიკალურ-ეთნოგრაფიულ საზოგადოების თავმჯდომარემ ნ. ა. იანხუკმა წაიკითხა მოხსენება და აღნიშნა, თუ რა დიდი დანაკლისია ხახანაშვილის სიკვდილი ქართველებისთვის. მუო — სთქვა იანხუკმა — 25 წელია ვიცნობ ხახანაშვილს და მაგისტანს ჰატოასანი, საქმეზედ თავდადებული მუშაკი და ღრმად მოყვარული დამიანი თავისი სამშობლოსი იშვიათად შემხვედრიაო. მან სთქვა: „უფრო დასლოფებით გავცნანი ხახანაშვილს მაშინ, როდესაც ჟურნალს „Этнографическое обозрѣние“ ს რედაქტორი ვიყავი. მე გავიცანი იგი, როგორც საუკეთესო მცოდნე არა მარტო ქართული ეთნოგრაფიისა და ლიტერატურისა, არამედ მთელი კავკასიისა. იგი მუდამ სმუშაობს უკვდავად და ეოველ მასლას, რაც კი იყო ნაშრომი ხელთნაწერი ან სხვა რამე ქართული ცხოვრების შესახებ, იყენებდა და მნიშვნელოვანად ჰხდოდა.

მან დაიწყო ერთი ფრიად მნიშვნელოვანი საქმე — შედგენა ბიბლიოგრაფიისა იმ ეთნოგრაფიულ ცნობათა საქართველოს და კავკასიის შესახებ, რომელნიც განუუღონი არიან სხვა და სხვა პერიოდულ გამოცემებში მთელი მეცნიერებულ საუკუნის განმავლობაში. ამიტომ მე ურჩიე: რადგანაც მოსკოვში არსებული მასალა ცოტა იყო, გამოეწერა „ეთნოგრაფიული საზოგადოების“ სახელით პეტერბურგიდან და თბილისიდან სხვა მასალებიც. იმედი გავვიმართლდა და მასალები მოგვივიდა.

მან ეს მასალები, მიღებული „პეტერბურგის სახალხო ბიბლიოთეკიდან“ და თბილისიდან, გადაათვალიერა და ამოჰკრიფა მრავალი ცნობა, რომელნიც ფასდაუღებელი არიან არა მარტო ეთნოგრაფიის, არამედ მთელი კავკასიის შესასწავლად.

მას იმდენი შრომა ჰქონდა საქართველოსა და კავკასიის შესახებ, რომ ეს ნაშრომი ჰხდოდა დიდ ადამიანად რუსეთისთვისაც. მისი სიკვდილი ჩვენი დანაკლისიც არის, როგორც მეცნიერი „ინოროდეც“-ისა ამ სიტუვის ჰატოასურის მნიშვნელობით.

კიდევ უნდა აღვნიშნო, რომ დიდი ნიჭისა და უნარის ჰატოასი ალექსანდრე სოლომონის ძე არ იყო დაწინაურებული ჰატოასით. მასზედ უფრო უმცროსნი და ნაკლებად მცოდნენი საქმისა, მასზედ უფრო დაწინაურებულნი იყვნენ. თუ არა ვცდები, ამის მიზეზი იყო

მხოლოდ ერთი ის, რომ ალექსანდრე სოლომონის ძე „ინოროდეც“-ი იყო.

მაგრამ ეს მდგომარეობა სრულად არ უტყხავდა გულს ალ. ს.—ძეს. იგი მუდამ ერთგული იყო თავის საქმისა.

დასრულებულმა აქაურის ჰუგო, მან მაინც ვერ უღალატა საქმეს და შრომაში დალია სული.

ალექსანდრე სოლომონის ძეს იმდენი ღვაწლი და ამაგი მიუძღვის ქართველებისადმი, რომ მე მგონია ქართველებს გადახდეს არ შეუძლიანთ.

დღეს აქ შეკრებილთ ახალგაზრდათ და აქ არა მყოფთ იმითი შეგიძლიანთ გადახდა ვალის, თუ თქვენც ისე გულ-წრფელად და სასიკეთოთ გვევარებათ თქვენი სამშობლო, როგორც უფარდა განსვენებულს.

დასასრულს უსურვებ მისგან დაარსებულს საზოგადოებას რომ ნყოფი მოეცინოს. რომ აქ შემოკრებენ ქართველები და ჩვენც, რუსები, ვისაც რითი შეგუძლია თქვენი დახმარება, და ერთად გავწიოთ საკულტურო უღელი, რა მუშაობაც განამტკიცებს სიყვარულს ამ ერთა შორის“.

ამითი გაათავა თავისი სიტყვა ბ-ნ ნ. ა. იანხუკმა. ამის შემდეგ წაიკითხა თავისი მოხსენება ზრ.—დ. კრიმსკიმ. მე აქ არ მოვიყვან არაფერ ცნობას ამ მოხსენებიდან, თუმცა იგი ვრცელი და შეტად საგულისხმო იყო. ამ მოხსენებაში იყო აღნიშნული ეოველი ცნობა, რაც კი შეეხება ხახანაშვილის ნაშრომთა დასახლებას. მოხსენება საინტერესოა ბიოგრაფიული და ბიბლიოგრაფიული მხრივ.

შემდეგი მოხსენება წაიკითხა ცნობილმა ნ. ნ. ღურნოვამ.

მან აღნიშნა თუ რა ღვაწლი მიუძღვის ხახანაშვილს ქართულ ეკლესიის საკითხში.

დასაბუთა ისიც, თუ რა დიდი ღვაწლი მიუძღვის ქართველთა რუსეთისადმი, რომ ეოველი ნამდვილი ჰატოასანი რუსი ამ დაწვლისთვის სიყვარულის შეტს არას უნდა გრძობდეს ქართველებისადმი.

ნ. ნ. ღურნოვას შემდეგ ჩვენმა კომპოზიტორმა დ. ე. არაიშვილმა მოკლედ და მშვენიერის სისწორით აღნიშნა ღვაწლი ხახანაშვილისა ქართულ „მუსიკალურ ეთნოგრაფიაში“. მოხსენებამ კარგი შთაბეჭდილება მოახდინა მსმენელებზედ.

შემდეგ წაიკითხეს მოხსენებანი ძმებმა ჯაფარიძეებმა. გრ. ჯაფარიძემ წაიკითხა ხახანაშვილის ქართულ ლიტერატურაში მოღვაწეობის შესახებ და ვლ. ჯაფარიძემ დახსიათება განსვენებულისა.

ხალხი ძლიერ კმაყოფილი დარჩა სადამოსი.

ისე ჩაიარა პარკელმა სსდომამ ახლად დაარსებულ საზოგადოებისამ.

ი.რ. ამ—ი.

ს. კაკაბაძის სახსოვარი

17 მარტს ქალთა უმაღლეს კურსებზედ სარგის კაკაბაძემ წაიკითხა მოხსენება თუ „როდის სცხოვრობდა შოთა რუსთაველი“ და შეეცადა დაემტკიცებინა, რომ იგი მე-XV-ე საუკუნის დასაწყისში სცხოვრობდა და მაშინ დასწერა „ვეფხვის ტყაოსანი“ ბორჩალოს მეფის (?) დავითის ბრძანებით, აფხაზეთის დედოფალ თამარის სადიდებლად.

ასეთი ახირებული დებულების დასამტკიცებლად ს. კაკაბაძესათვის, რასაკვირველია, უფრო ახირებული საბუთები იყო საჭირო, და რადგან ვერსად უპოვია, ხშირად ამბობდა: „ჩემის“ გამოანგარიშებით, „ჩემის“ აზრით, „ჩემ მიერ“ აღმოჩენილ დოკუმენტებით და სხ. ძნელი გამოსაცნობია, თუ რად დასჭირდა ახალგაზრდა „მეცნიერს“ ასეთი „გამოკვლევის“ წაკითხვა სპილიოტისა და ღირის საზოგადოებაში, მაგრამ არ შეგვიძლიან გვერდი აუხვიოთ ზოგიერთ მის მარგალიტებსა „ხელი-ხელ საგომანებელს“, (რომელ სიტყვებსაც სხვათა შორის, მეცნიერი კაკაბაძე ასე სთარგმნის: «ЛЕЛЪЯЛЪ СЪ РУКИ НА РУКУ»).

ჯერ ერთი ისე გულ ასარევედ სთარგმნიდა შოთას უკვდავ სიტყვებს, თითქო სცდილობდა განგებ წაეხდინა მისი შინაარსი.

ზოგიერთი ადგილები ჩაიწერე, რომ შევილი-შვილთაც გამოადგეთ იქნება: „მელნად ვიხმარე გიშრის ტბა, და კალმად მინა რხეული“, — კაკაბაძემ გადათარგმნა: „чернилами употребил тростникъ“ და „მე რუსთაველმა ხელობითა“: „по обязанности теряю разсудокъ“. უეჭველია ასეთი უკანასკნელი საქმე დაემართა ს. კაკაბაძეს, თორემ როგორ გაბედავდა ჩვენი წმიდათა-წმიდის გამახსარავებას.

მაგრამ ეს კიდევ არაფერი: მეცნიერს ყოველთვის ეპატიება ცუდი თარგმანი, თუ მეცნიურულ მსჯელობას მაინც გამოიჩინს; საბუთები კი ისეთი საცოდავი იყო, რომ თვით საცოდავ თარგმანსაც შერცხვებოდა. მოხსენების პირველი ნახევარი დაამყარა ისეთ ამონაწერ ტაეპზე, რომლის შესახებაც

(სხვებთან ერთად) არა ერთი გამოკვლევა ყოფილა და დაუმტკიცებიათ, რომ თვით შოთას არ ეკუთვნის, მერეა მიწერილი და ამიტომ ყალბია. გამოკვლევანიც რომ არ ყოფილიყო, უბრალო შინაარსიდან სჩანს, რომ მას შოთას ვერ მივაკუთვნებთ:

ამირან დაჩუქვანის ძე მოსეს უკია ხანელსა აბდულ მესია შავთელსა ლექსი მას უქეს რომელსა დილარგეთ სარგის თმოგველს მას ენა დაუშრობელსა ტარელ მისსა რუსთაველს მისთვის ცრემლ შეუშრობელსა

დიდი მოაზრება არ არის საჭირო, კაცი მიხედეს რომ აქ ვინმე მესამე პირისაგან არის ლაპარაკი მოსე ხონელზე, შავთელზე, თმოგველზე, რუსთაველზე და არა თვით რუსთაველისაგან, და აქედან იმის დასკვნა რომ — „მაშასადამე რუსთაველი მათ შემდგომ (ე.ი. ხონელსა, შავთელსა და თმოგველს) შემდგომ იყო“: „ისევე ლოლიკურია, როგორც შემდეგისა: г-нъ Какабадзе „по обязанности теряетъ разсудокъ“ г-нъ Спидоти по обязанности давно потерялъ его, а г-нъ Диръ только содрался его потерять, მაშასადამე ეს სამი მეცნიერი სხვა და სხვა საუკუნეში სცხოვრობდნენო.

იმის დასამტკიცებლად, თუ რამდენად ირყენებოდა შოთას უკვდავი პოემა, ჩვენ საკმარისად მიგვაჩნია მოვიყვანოთ ჯერ კიდევ არჩილ მეფის სიტყვები ერთ ინტერპოლიატორზედ:

ნანუხას რუსთაველის ნათქვამში ბევრი რამ ჩაურევია საბრალთს ვერ შეუწევია, წმინდა რამ აუმიდგრევია მასთან რას სწერდა მის ლექსსა, სირეკვანე მათ მორეკვია რუსთაველი სიბრძნის ტბა არის, არც თუ იკ მორეკვია“

ს. კაკაბაძის თარგმანზე და გამოკვლევაზედაც ამაზედ მეტი რა ითქმის.

რაც შეეხება ისტორიულ საბუთებს, ვითომ დავითი იყო ბორჩალოს მეფე და კაკაბაძის აზრით მას უბრძანებია შოთასთვის აფხაზეთ დედოფლის თამარისათვის ხოტბის შესხმა — ეს ჰიპოტეზა იმდენად საგანგებოდ შეხანხლილი იუმორისტული ნაწარმოებია კაკაბაძისა (რადგან კაკაბაძის მიერ მოყვანილ საბუთებში ერთი (დავით ბორჩალო-ჯავახ. მეფის შესახებ) იმდენ შინაგან წინააღმდეგობას შეიცავს, რომ არავითარ ეჭვს არა სტოვებს მის სიყალბეზედ და მეორე (თამარ „აფხ. დედოფლ.“ შესახებ) სრულიად არ გვიხატავს მას აფხაზეთ დედოფლად, რადგან იქ იგი ნახსენებია „გამაერთებელად ლიხთ-

იმერისა და ლიხთ-ამერისად, ორისავე ტახტის მპყრობელად“ — ტიტული, რომელსაც ატარებდნენ მხოლოდ ქართლის დედოფლები. და როგორც სამართლიანად შენიშნავს აქტის გამომცემელი ისტორიკოს-არქეოლოგი ექ.თაყაიშვილი არის ალექსანდრე (მცხეთის აღმაშენებლის) მეუღლე.) რომ მის წაკითხვას მარტო გულუბრყვილო კურსისტებ თან თუ გაბედავს კაცი და მართლაც ბატონმა დირმა და კაკაბაძემ მაშინვე კუდი ამოიძუეს და შიშნარევად წამოიძახეს: „არა, არა, კამათი არ შეიძლებაო“, როგორც კი დაინახეს, რომ მცოდნე პირთ სურდათ გაბათილება მათი ყაღბი შენო-

ჩვენ გადაგვარების დროის ჯოჯოხეთის ესეთი დევნერაციის მუგუზალი და აკლდა და ისიც იქ შესჩხირეს.

რ. გ.

ნ ა რ ე კ ი

უცნაურ ამბებს წააწყდება მომავალი ისტორიკოსი, როგორც მაგ. სარქის კაკაბაძე, და ხელზედ დაიხვევს, როცა გადაავალიერებს ჩვენს პრესას და იფიქრებს: იმისთანა შავბნელ დროსაც კი, როცა დიდი და პატარა ჩივილსა და ტირილს უნდებოდა, ქართველი ხალხი „იუმორისტულ ხუმრობით“ გულს ირთობდაო. მართლაც, ჩვენ გახეთებში ხშირად შეხვდებით:

ამ ექვსას-შვიდას საუკუნის წინ. საქართველოს უკვება 15 მილიონამდე ხალხი. ეს არც საკვირველია!..

„თემი“ (№ 108), წერილი სანოსი, საცა „არხებზედ“ ლაპარაკობს:

მართალია, ეხლა მარტო მე-XX-ე საუკუნეა და ქრისტეს დაბადების წინაც ისტორია მარტო 20-30 საუკუნეს იცნობს, მაგრამ ვანა ეს ხელს შეუშლის ქართველ თემსა ექვსასი საუკუნის წინად არხების გაყვანას და 15 მილიონი ხალხის გამოკვებას? ჩვენ დარწმუნებულნი ვართ, რომ ამ რამდენიმე ათასის წლის შემდეგ „თემის“ რედაქტორი და სანო კიდევაც მოასწრობენ თამარის არხების აღდგენას და მაშინ საქართველო 150000000000 ხალხს გამოკვებავს. (დღეს-დღეისობით ჩვენი რედაქცია ბევრად უფრო ღარიბია ფანტაზიით და ოცნებობს იმ ორი-ოდე მილიონის გაბედნიერებაზედ, რომელიც ეხლა მოსახლეობს საქართველოში).

„ქართლი“ (№ 73), არა ნაკლება ყოფილა სახუმაროდ განწყობილი და გულახდით ამბობს:

გაზეთი უნდა ერთმა კაცმა აწარმოვოს... რ ა დ-

*) ჩვენი თანამშრომელი პ. ინგოროყვა ახლო მომავალში წაიკითხავს მოხსენებას იმავე თემზედ.

გ ა ნ ა ც უ ფ უ ლ ო კ ა ც ი ლ ე ქ ე ც ი ა ნ ი ძ ა დ ლ ი ე რ თ ი ლ ე ო გ ი ვ კ ა ო .

რომ გაზეთი ერთმა კაცმა უნდა აწარმოვოს — ეს დასაჯერებელია კიდევ, რადგან ორი სამი ქვეციანი ადამიანი ერთი ქვეციანი გაზეთით ზურგს ვერ მოიფხანს, მაგრამ უფულო კაცის და ქვეციანი ძაღლის ერთი და იგივეობა ისეთი ზოოლოგიური აღმოჩენაა, რომ კარგი იქმნებოდა ქართულმა პრესამ, საზოგადოებამ და ერმა გაახმაუროს ეს ამბავი, რომ ჩვენც ჩავგრიცხონ კულტურულ ხალხთა სიაში. კარგი იქნება, ახალმა ბაქოელმა საზოგადოებამ გორკისაც გადაუთარგმნოს. ხუმრობა ხომ არ არის, საუკუნეში ასეთი აღმოჩენი ერთი თუ იბადება ქვეყანაზედ და ეხლა გორის მუზამ ჩვენ გვარგუნა.

გავახმაუროთ, თორემ ვანა ცოტაჯერ ყოფილა, რომ დიდი ქვეყნების ბამბასაც უჩხრიალნია და ჩვენისთანა დაჩაგრულისა კაკალსაც არა. ასეთი კაკალი აღმოჩენა კი ვის არ დაუყენებს თვალებს და იქნება ნობელის პრემიაც ჩვენ გვერგოს.

„მერცხალი“ (№ 23). ვინმე „გალიორკა“ ასე აღწერს აკაკის შეხვედრას პეტერბურგის სალამოზედ:

დაზაზმა უკან მოიხედა, ზეზე წამოიჭრა და ტაშაძე დაივრიადა.

მერე განაგრძობს:

...ჩამწკრივებული იყო ზატარა სტალები, რამელთაც თავს დასტრიალებდნენ კედლებთან ჩვენებური კურსისტები. მსურველი იმდენი აღმოჩნდა, რომ სტალები არ უოფხიდა. (?)

ჩვენ ცნობა მოგვივიდა, რომ ამავე დარბაზს თვალი ჩაუკრავს სატახტო ქალაქის სხვა დარბაზებისათვის და ყველანი ყოლყზედ შემდგარან, სკამებს მუხბლი მოუდრეკიათ და აღტაცებული მრავალ-ყამიერ უიღერიათ. მაგრამ რაც ყველაზედ გასაკვირველი ყოფილა, რაც ქვის დარბაზსაც ვერ შესძლებია და ხის სკამებსაც გასჭირებიათ — რკინის სოცი-ალ-დემოკრატიებს სამშობლო ერი უწამებიათ და უთქვამთ:

„ნუ იფიქრებ, მგოსნო (აკაკი), რომ ქართველი ერი აწმუოში და მომავალში უფრო ნაკლები ენერგიით დიცავს თავის არსებობას, ვინემ ეს უოფიდა წარსულშიო“.

ეტყობა, ეს რკინის კარიც შეუნგრევია ეროვნულ იდეას და „აწი“ გვეშველება რამე საერთო მიზნის მიღწევაში.

რედაქტორ-გამომცემელი

რ. გაბაშვილი.